

سۇلايمان قەييۇم

تىلسىزلىق پايانى

ـــ ئادىل تۇنىيازنىڭ شېئىرىيەت تىلسىمىنى قېزىش

ھېلىمۇ ئېسىمدە، ئادىل تۇنىيازنىڭ 1992 ـ يىلى نەشر قىلىنغان تۇنجى توپلىمى «سۆيۈپ قالسام سېنى ناۋادا» نى ئوقۇغان ۋاقىتلىرىم تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتىكى شېئىرغىلا ئوخشايدىغان كۈنلەردىن، چۆمۈلۈپ قانمايدىغان چۆچەك دېگىزىدىن، چۆچەكلەرگىلا ئوخشايدىغان قەدىردان ئانا سەھرايىمدىن ۋە ئاتامنىڭ ئاق كۆڭۈل ئېتىزلىرىدىن خوشلىشىپ، لۇتپۇللا مۇتەللىپنىڭ ئۆركەشلىك ھاياتىغا ھەۋەس بولغان تارىختەك ئېغىر شەھەر ـــ «غازىيانە ئاقسۇ»دىكى دارىلمۇئەللىمنىگە ئوقۇشقا كىرگەن خىيالچان بالا ئىدىم. بۇ توپلام ھاياجانلىق سەھرا بالىسىنىڭ نەزىرىدە يەنە بىر سىرلىق دۇنيانىڭ ئېشىكى ئىدى. چۆچەكلەرنىڭ سىرلىق قوينىدىن چىقىۋاتقان بىر كەپسىز بالا ھەيرانلىقتا شېئىرنىڭ ئېشىكىنى ئاچتى.

قويلىرىنى ھەيدەپ جاڭگالدىن
يانغىنىدا پادىچى بالا،
گۈگۈم بىلەن سۆيۈشەر دالا.
...
خىزىر كەبى تۇگمەنچى بوۋاي،
قانىتىنى يوشۇرۇپ كۈندۈز
ئۇچۇپ كېتەر تۇندە يۇلتۇزغا.

ئادىلنىڭ تۇنجى داستانى «ئۆمۈچۈك ناخشىسى» دىكى بۇ كۆرۈنۈشلەر مەندەك دېھقان بالىسىنىڭ نەزىرىدە شېئىر ئەمەس ھاياتنىڭ نەق ئۆزى ئىدى. كۈندۈزىمۇ ئادەمنى سۈر باسىدىغان قېلىن غورۇ جاڭگالدا ئاداشلىرىم بىلەن پادا باققاچ بۇ كىتابتىكى تاتلىق مىسرالارنى ئېچىۋالاتتىم. ئەختەم ئۆمەرنىڭ «يېگانە ئارال» رومانىدىكى خېنىيا سايىتىنىڭ يېشىل ئارىلىدىن قېلىشمايدىغان بالىلقىمدىكى بۇ ھۆسىندار جاڭگال بۇرۇن قوي ـ كالىلارنى باققان بولسا، ئەمدىلىكتە ياپيېشىل ئېتىزلارغا ئايلىنىپ ئادەملەرنى بېقىۋاتاتتى. ئەپسانىلەردىكى مەخلۇققا ئوخشايدىغان كومبايىننىڭ گۈركىرەشلىرى شېئىرنى، شېئىرغا يوشۇرۇنغان تالاي قىممەتلىك نەرسىنى يىراقلارغا قوغلاۋاتاتتى.

ئادىلنىڭ رېتىمسىزدەك كۆرۈنسىمۇ، يۈرەكتىكى رېتىمى مامكاپ ۋە جىگدە چېچەكلىرىگە كۆمۈلگەن ئېرىقتىكى سۇزۇك سۇنىڭ شىلدىرلاشلىرىدەك تەبىئىي ئاقىدىغان مىسرالىرى، بىر چاغلاردا ئەدەبىياتىمىزنىڭ دالىسىدا باھادىرلارچە قەد كۆتۈرگەن «تەڭرىتاغ»نىڭ قاپتىلىدىكى رەڭدار چىمەن ئىدى. بىر چاغلاردا قالتىس ئۆركەشلەپ ئاقىدىغان «تارىم»نىڭ سۇزۇك دولقۇنلىرىدىن ئادىل تۇنىيازنىڭ قىزىل ئالمىدەك لەيلەپ كېلىۋاتقان مىسرالىرىنى سۇزۇۋېلىشقا بەكمۇ ھېرىسمەن ئىدىم.

1995 ـ يىلى بولسا كېرەك، «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنىڭ 1995 ـ يىللىق 5 ـ، 6ـ(قوشما) سانىدا ئادىلنىڭ «قەشقەردىكى يەر شارى» داستانى بېسىلدى. بۇ داستان ئېلان قىلىنىپ، سۆسلاپ قالغان ئەدەبىياتنىڭ تۇنەكلىرى يەنە قىزىدى، شېئىرنىڭ ئوچىقىدىكى سۇس

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار نامبىرى

پىللىداۋاتقان ئوتقا يەنە بىر قۇچاق ئوتۇن تاشلاندى. ئۆتكۈر ئەپەندىم «قەشقەر كېچىسى»نى يېزىپ، نەۋايىدىن باشلانغان 500 يىللىق كىلاسسىك داستانچىلىقنى يېڭىلىدى ۋە بۈگۈنكى داستانچىلىقتىكى يېقىلماس ئابىدىنى تىكلىدى. ئادىل «قەشقەردىكى يەر شارى»نى ئالدىمىزغا دوملاتتى. ئادىل ئۆتكۈر ئەپەندىم نەزەر سېلىشقا ئۇلگۈرمىگەن پىنھان كۆزنەكلەردىن تارىخنىڭ سىرلىق قەسىرى، ئەزىزلەرنىڭ نەزىرى چۈشكەن ئەزىزانە قەشقەرگە نەزەر ئاغدۇردى. خىيال قۇشلىرىم مەھمۇد كاشغەرىي مىڭ يىل بۇرۇن تىككەن «هاي-هاي تېرەك»كە قوندى.

يۈلتۈزلار پەرۋاز قىلار تاڭ سەھەردە،
پەسىللەر پەرۋاز قىلار دەرەخلەردە،
بۇ شەھەر پەرۋاز قىلار چۆچەكلەردە.

يۈلتۈز بىر كۈننىڭ تۈگىشىدىن بېشارەت. دەرەخلەردە، چىرايلاردا، ئاسماندا ۋە ئېتىزلاردا رەڭلەر ئالمىشىپ تۇرىدۇ. قەھرىتاندا چاك ـ چاك يېرىلىپ، يېتىمدەك دىرىلداپ تۇرغان دەرەخلەر يازدا يەنە تەبىئەتكە ھۆسن قوشىدۇ. دەرەخلەردە پەسىللەر ئالمىشىدۇ، ھاياتنىڭ پەسلى ئالماشمايدۇ. چاچ ـ ساقالغا ياغقان قار پانىيدىكى ھايات پەسلىمىزنىڭ قىشقا قەدەم قويغانلىقىنىڭ بەلگىسى. ئويلا! دەرەخ ۋە ئۆمۈرنىڭ پەسىللىرىدە ياراتقۇچىنىڭ تەگسىز ھېكمىتى، چەكسىز قۇدرىتى ۋە بەھىساب رەھمىتى ئايان. پەسىللەر ۋە نەسىللەر ئالماشتى. بۇغراخان سەلتەنەتىنىڭ گۈلدار قەسىرلىرى شامالالاردا توزۇپ بولدى. بۇغراخان ئوردىسىدىكى قانلىق تەخت ماجارلىرىدىن بېشىنى ئېلىپ، ئىلىم ئىزدەپ قەشقەردىن باغدادقىچە 20 يىللاپ سەپەر قىلىپ، بۈگۈنكى ئىشخانا دەۋرىنىڭ زاھىدلىرىغا يېگانە ئۈلگە ياراتقان بۇ دۇنياۋى شۆھرەتلىك مۇتەپەككۇر تىلشۇناسنىڭ مۇبارەك ئىزلىرى ۋە قەشقەرنىڭ نۇرلۇق كەچمىشلىرى بىر دەمدىلا رېئالىيەتكە ئايلىنىپ بولدى. ئۇچقۇر شامالار ۋە قەشقەردىكى قامەتلىك تېرەكلەر بۇ رېئالىيەتنى شېئىرنى قەلەمدە ئەمەس، يۈرىكىدە يازىدىغان تەلەيلىك شائىرلارنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ قويىدۇ.

مىڭ يىل بەندىگە بەك ئۇزۇن، ياراتقۇچىنىڭ ئىلكىدە بەكلا قىسقا. قەشقەردىكى «مىڭيول»، «خانئېرىق»، «نەزەرباغ»، «ئوردىئالدى»، «بۇلاقبېشى» دېگەن گۈزەل ئىسىملار مىڭ يىللىق كەچمىشلەرگە ھەمدا، مىڭ يىللىق تارىخنىڭ لۇغىتى. قومۇش قەلەمدە يېزىلغان بۇ يېگانە ئەسەرنى كومپيۇتېر دەۋرىنىڭ ئۆلمالىرى شەرھلىمەكتە. «دىۋان»نى ۋاراقلىسىڭىز، قەشقەر بىلەن باغدادنىڭ مىڭ يىللىق مۇھەببەتلىك رىشتىنى كۆرىسىز. شەھرىزاتنىڭ سېھرىلىك چۆچەكلىرىدە تالاي زامان ئەللەيلەنگەن، يېقىملىق ئەزان ئاۋازى ۋە سېھرىلىك ئەرەب كۈيلىرى ھىلال ئاينىڭ كۈمۈشرەڭ نۇرىدەك تارىلىدىغان، تەڭگە ـ تىللالارنىڭ جىرىڭلاشلىرى ۋە خورمىنىڭ خۇش ھىدىغا تولغان باغداد كوچىلىرىدا بۈگۈن پورۇخ ۋە قان ھىدى. بىر چاغلاردىكى ئىپتىدائىي ئورمانلىقنىڭ ئىزىدىن لوندون ۋە نيۇيوركتەك ئالىپتە شەھەرلەر كۆكلەپ چىقتى. چۆچەكلەردىكى يېتىم بالا ھاڭۋېقىپ قاراپ تۇرسا ھۇما قۇشى بېشىغا قوندى. پەلەكنىڭ چاقى شۇ تەرىقىدە چۆرگىلەپ كەلدى. مىڭ يىلنى ئۇزاتقان قەشقەردە پەلەككە بوي تارتقان ۋاللىداق ئەينەك بىنالار ۋە خىيالدەك يىراقلارغا سوزۇلغان ئاسفالت يوللارنىڭ ئارىسىدا بۇغراخاننىڭ سۇنۇق قىلىچىدەك پۇچۇق كەپىلەر تارىختەك قىسىلىپ ياتىدۇ. قەشقەرنىڭ بىر يۈزى ئەينەك، بىر يۈزى كېسەك.

بۇ داستاننىڭ ئەركىن قۇرۇلمىسى مىڭ يىل بۇرۇنقى سۇزۇك تۇمەننىڭ ئويناق ئېقىشلىرىنى ئەسلىتىدۇ. «قەشقەردىكى يەرشارى»دىن ئادىلنىڭ يۇرىكىدىكى بۇلدۇقلاپ، قاينىاپ تۇرغان ئانا يۇرت سۆيگۈسىنى كۆرىمىز.

ئۇزاقتىن بېرى «ئاھ ۋەتىنىم، گۈزەل ۋەتىنىم، مېنىڭ ئانام، سېنى سۆيۈپ قانمايمەن» دېگەندەك قېيىلىڭاچ، سۈنئىي ھاياجان بىلەن ۋەتەن سۆيگۈسىنى ئىزھارلىدۇق. ئادىل ۋەتەن سۆيگۈسىنىڭ دائىرىسىنى كېڭەيتىپ روشەنلەشتۈردى.

تارىخ تۇيغۇسىنىڭ ئۆزگىچە رەڭلىرى ۋە يىلتىزىنى ئىزدەش دۇنياۋى شېئىرىيەتتىكى يارقىن تېما. ئادىلنىڭ «مازار يۆتكەش»، «دېڭىز يۈزىدىن 154 مېتىر چوڭقۇرلۇقتا»، «قەشقەردىكى يەرشارى» داستانلىرىدا بۇنداق پۇراق گۈپۈلدەپلا تۇرىدۇ.

شېئىرىيەت تارىخنامە ئەمەس، بىراق شائىرلار تارىخچىدا بولمىغان نۇرغۇن ئارتۇقچىلىققا ئىگە. شائىرلار تارىخنى ئەپسانە، بۈگۈن ۋە ئەتە بىلەن تۇتاشتۇرۇپ، شائىرنىڭ قاينىاق تۇيغۇلىرى بىلەن تارىخنىڭ تىنىقلىرى قوشۇلۇپ، لاتىن ئامېرىكىسىنىڭ سېھرىي رېئاللىقىدەك ئەپسانىۋى كۆرۈنۈش پەيدا قىلالايدۇ. ئادىل تۇنىياز تارىخقا شېئىرىي نەزەردە قاراپ، مىللەتنىڭ ئۇنتۇلغان چۈشلىرىنى ئېسىمزگە سالدى، گۈزەل تۇيغۇلار ۋە يوقىلىۋاتقان قىممەتلىك روھقا ئاتاپ شېئىرنىڭ داشقازىنىدا ياغ پۇراتتى. شېئىر ئارقىلىق مىللەتنىڭ جەلپكار ئەنئەنىلىرىنى ئەبەدىيلەشتۈرمەكچى بولدى.

ئوكتاۋىئو پاز ئازتېكلارنىڭ قۇياش كالېندارىدىن

ئىلهاملىنىپ 584 مىسرالىق «قۇياش تاش» داستانىنى، پابلۇ نىرۇدا ماكچۇ پىكچۇ چوققىسىغا چىققاندا «ماكچۇ پىكچۇ چوققىسى» داستانىنى يازغىنىدەك، ئادىلمۇ رېئاللىقتىكى ئىنتايىن ئاددىي كۆرۈنۈشلەردىن، ئوسمىچىنىڭ ئالدىدا يىگىلەۋاتقان گۈزەل ئەنئەنىدەك بىچارە هالدا ياتقان بىر باغ يېشىل ئوسمىدىن، قۇمدا غېرىبسىنىپ، ئويچان كۆزلىرىنى كىشىلەرنىڭ بارغانسېرى تېزلىشىۋاتقان قەدەملىرىگە تىكىپ ياتقان پۇچۇق ساپالدىن، ئۇيغۇر تام چاقىۋچىلارنىڭ تامغا ئۇرۇلۇۋاتقان يوغان بازغىنىدىن، بىر قېتىملىق تاسادىپىي ئاۋازدىن تارىخنىڭ، تارىخقا ئايلانغان ئەپسانىنىڭ كۆلەڭگىسىنى كۆرۈۋالدۇ. شېئىرنىڭ شەنىگە داغ يەتكۈزۈپ، ئاغزىغا كەلگەننى بىلجىرلاپ، شائىرلىق دەۋاسى قىلىۋاتقان تالاي بىچارە ئەدەبىياتنىڭ رەستىسىدە غازاڭدەك پىرقىراپ يۈرىدۇ. ئادىل يۈرىكىنى گىگانت تاغلارغا سۈركەيدۇ، بىز كۆرۈۋاتقان ئۇشبۇ داستانلار ئاشۇ سۈركىلىشتىن يانغان پىكىر چاقماقلىرى.

ئادىلنىڭ نەزىرىدە ئەپسانە ئىنسان ئۈچۈن، ئىنسانىيەتنىڭ قەدىمى قوۋمى بولغان مىللىتىمىز ئۈچۈن قەدىمىلا ئەمەس، بۈگۈن ۋە ئەتىمۇ ئوخشاشلا گۈزەل ئەپسانە. دېگىز، قۇملۇق ۋە خارابىلەر ئەپسانىسى ئادىلنىڭ نەزىرىدە بىر ئوق يىلتىزغا ــ ئىنسانىنىڭ هاياتلىق يىلتىزىغا تۇتىشىدۇ. ئەپسانىلەرگە ۋە ئەنئەنىگە چىلىشىپ ياشاۋاتقان ئۇيغۇرنىڭ نەزىرىدە ئەپسانە تارىخنىڭ تاشقاتمىسى. تالاي مەدەنىيەت ئۆچتى، ئۆچمەكتە. ئۆچكەن مەدەنىيەتنىڭ ئەرۋاهى تىرىكلەر بىلەن تەڭ ياشايدۇ، ئەپسانىلەر مۇشۇ تەرىقىدە داۋاملىشىدۇ. ئادىل ئەپسانىلەرنىڭ يىلتىزىنى دېنىي ۋە جىنسىي تۇيغۇغا باغلاپ تەسەۋۋۇر قىلىدۇ. «قۇرئان كەرىم»دە مۇقەددەس چەكلىمىدىن هالقىغان باشباشتاق شەهەرلەرنىڭ كۆمتۇرۇۋېتىلگەنلىكى بايان قىلىنىدۇ.

ئادىل ئىرىلاندىيە شائىرى سىماس هېينىدەك شەهەردە تۇرۇپ شەهەرلەرنىڭ ئەپسانىسى، يىلتىزى ۋە باللىقى بولغان پايانسىز تەبىئەتنى، سەهرالارنى، خارابىلەرنى تىنىمسىز كولايدۇ. تەكلىماكاندا تۇرۇپ قۇمنىڭ گۈزەل ئەپسانىسى ۋە يىلتىزى بولغان زەڭگەر دېگىزلارنىڭ ئاستىدىن هاياتلىقنىڭ يىلتىزىنى كولايدۇ. بۇ شېئىرلارنىڭ هەر بىر قۇرىغا سىڭىپ كەتكەن كولاش خاهىشى ۋە يىلتىز ئىزدىتىكسى تولىمۇ روشەن.

قىزغۇچ رىم،
يېپىلدى كەچكى شەپەقتەك
سىپارتاكنىڭ يارىسىدا.
...
قېچىشقا باشلىدى ئەڭ ئاخىرىدا،
ئۆلۈكلەرنى تاشلاپ مازارلار...
ئۆلۈش ــ مەڭگۈلۈك ياشاش ئۈچۈن،
خوجنىياز
چېكىنىپ چىقتى شەهەردىن.

ــ «مازار يۆتكەش» داستانىدىن

مازارلار يۆتكىلىپ، بازارلار بەرپا بولىدۇ. مازار بىلەن بازارنىڭ ئارىسى گويا بىرلا تىنىق. تارىخ ۋە ئەپسانە شۇنداق داۋاملىشىدۇ. بۈگۈن تىرىك يۈرگەنلەر بىر كۈنلەردە يوق بولۇپ كەتكەندە ئۇلارنىڭ ئىزلىرى ئىزچىلارنىڭ خاتىرىسىدە تاتلىق ئەسلىمە بولۇپ قالىدۇ. ۋاقىتنىڭ ئېقىنى بۇ ئەسلىمىلەرنى كەلگۈسى ئەۋلادلارنىڭ خاتىرىسىگە ئەپسانە شەكلىدە ئېقىتىپ بارىدۇ. دېمەك ئەپسانىلەرنىڭ يىلتىزى ــ هازىر، كەلگۈسىنىڭ يىلتىزىمۇ هازىر.

بۇزۇلۇۋاتقان ئېكولوگىيە هەققىدىكى هەسرەتلىك مەرسىيە ئادىلنىڭ شېئىرلىرىدىكى بىر يارقىن تېما. «ئەركەكلەر قېنى سىلەر» داستانىدا مۇنداق مىسرالار بار:

ئەرلەر چاقنار سۇ ئەتراپىدا،
ئەر قۇترايدۇ قۇرغاقچىلىقتا،
سۇ باسقان شەهەر.
تۆت ئەتراپقا ياماشماقتا سۇ
كىچىكلەشكە باشلىدى ئەرلەر.
...
دولقۇنلىغان پايانسىز ئايال
ئىگىسى يوق ماكانسىز ئايال
ئوتتەك تىنىپ ياتقان بىر ئايال
كۆمۈش تەنلىك تەكلىماكان.

ئادىلنىڭ مىسرالىرىدا تاشقىنلاپ تۇرغان سۇنى، سۇ باسقان كوچىلارنى تولىمۇ كۆپ ئۇچرىتىمىز. شەهەرنى نېمىشقا سۇ باستى؟ ئەر نېمىشقا كىچىكلەپ كەتتى؟ بۇ يەردىكى ئەر قانداق ئەر؟ بۇ يەردىكى ئەر «ئەركەك» ئۇقۇمىدىن باشقا نۇرغۇن مەنىدىن بېشارەتتۇر. هەقتىن داجېپ سۈيۇقلىنىۋاتقان، هورلىنىۋاتقان ئاشۇ باشباشتاق ئايالنى ــ ئانىنى، سىڭىلنى، ئاچىنى، هەمشىرىنى باشقۇرىدىغان ئېرى، دادىسى، ئاكىسى، ئىنىسى يوقمۇ؟ پەقەت بولمىسا تاغىسىمۇ يوقمۇ؟ بۇ ئايال هېچبىر ئەركەك زاتى يوق رىۋايەتلەردىكى ئايالىلار دۆلىتىدە ياشامدۇ؟ ئۇنداق ئەمەس. بۇ ئايالغا مەسئۇل بولىدىغان بىر ئەر چوقۇم بار. لېكىن ئۇ ئەرنىڭ

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

هەقنى تونۇيدىغان مەسئۇلىيەتچان يۈرىكى قېنى؟

«ئەركەكلەر قېنى سىلەر» دېگەن بۇ سىمۋوللۇق سوئالغا پىيازنىڭ پوستىدەك قات ـ قات مەنە سىغدالغان. ئەرلەرگە قويۇلۇۋاتقان بۇ غەزەپلىك سوئال بىزگە مۇنداق دېمەكچى: ئاياللاردىكى مەنىۋى گۇمراهلىق ۋە شۇنىڭدىن شاخلىنىۋاتقان تۈرلۈك بالايى ـ بەتتەرگە ئەرلەر، ئەرلەردىكى يىمىرىلىۋاتقان ئەخلاق، بوشاڭلىق ۋە قۇتراۋاتقان دۇنيا ۋەسۋەسىسى سەۋەبچى، ئەركەك دېگەن پادىچى، پاداڭغا مەسئۇل بول. يېشىپ كەلسە يوغان قامۇستىن بىرسى پۈتىدىغان بۇ داستاننىڭ قىممەتلىك يېرىمۇ دەل مۇشۇ.

گۇناھ ۋە ئەخلاقىي چىركىنلىكنىڭ تۈرى كۆپىيىپ، جىنايەتنىڭ ۋاستىسى قەبىھلىشىۋاتىدۇ. كىچىككىنە گۇناھنى بۆشۈكىدىلا يوقاتقىلى بولاتتى، بىراق گۇناھ جەمئىيەتلەشكەندە ناپاكلىق پاكلىققا قول شىلتىيىدىغان، توغرىلىقنىڭ تەشەببۇسچىسى يېتىمسىرەيدىغان، گۇناھ ئالدىدا ئادەملەر ئۆزىنى چىرايلىق باھانىلەر بىلەن ئاقلايدىغان سالاچى بولۇۋالىدۇ.

ئادىل بۇ داستاندا مەدەنىيەت، جۇغراپىيە، ئەر، ئايال، زامان، ماكان چۈشەنچىلىرىنى كۆپ قىرلىق نۇقتىلاردىن يېڭىچە شەرھلىدى. ئادىل زاماننىڭ سۇيۇقلىنىپ، ئادەملەرنىڭ ھەقتىن داجىپ كەتمەسلىكىنى، ئادەملەرنىڭ ھايانىڭ قېلىن پەردىسىگە مەھكەم چۈمكىلىپ، قاتتىق رېجىم ئىچىدە ياشىشىنى ئۈمىد قىلىدۇ. ئادەملەر بارغانسېرى قاتتىق ھالەتتىن سۇيۇقلىنىشقا ئۆتتى، تالاي ئىنسان ئەخلاقىي رېجىم ۋە ئېتىقادىي ئەھكاملارنىڭ ئىچىدە، قاتتىق ھالەتتە ياشاشنى تەس بىلدى. ھەقنى تونۇغۇچى ۋە ياراتقۇچىنىڭ چەكسىز قۇدرىتى ئالدىدا ۋۇجۇدى سىمابتەك ئېرىگۈچى شائىر تەرك ئېتىلىۋاتقان ئاشۇ قاتتىق ھالەتنىڭ روھقا قەپەس ئەمەس، ساما ئىكەنلىكىنى ئېسىمىزگە سالىدۇ.

قۇتۇپ مۇزلىرى ئېرىمەكتە. ئوكياندىكى ئەڭ چوڭ سۈت ئەمگۈچى ھايۋان ـ كىتلار توپلىشىپ ئۆلۈۋالماقتا. تارىم، سىبىرىيە ۋە ئامازۇندىكى ئىپتىدائىي ئورمانلىق يالىڭاچلانماقتا. ئاياللارنىڭ ھايالىق كىيىملىرىمۇ ئېرىمەكتە. پەقەت ئەرنىڭلا مۇقەددەس مۈلكى، ئامانىتى، ھوقۇقى ۋە ئېكىنزارلىقى بولغان ئايالدىكى پىنھان گۈزەللىك تەنلەرنى ياپالمىغان كىيىملەردىن قېچىپ چىقماقتا. ئەر ۋە ئاياللىقنىڭ گەپ ـ سۆز، كىيىم، مىجەز، قىلىق، خىزمەت ۋە يۈرۈش ـ تۇرۇشتىكى خاس بەلگىلىرىمۇ ئېرىپ، ئارىلىشىپ كەتمەكتە. كۆپىنچە كىشىنىڭ نەزىرىدە مائاشنىڭ يىمىرىلىۋاتقان ئەخلاق ۋە ئۇزاپ كېتىۋاتقان تارىخ بىلەن ئانچە ئالاقىسى يوق.

ھېسسىياتچان كۈز بۇلۇتلىرى
يۈرىكىدە مىسرالار يامغۇر.
ئۇيغۇر ـ ئورمان، بىز دەرەخلىرى،
يېشىل روھتا قول تۇتۇشۇپ تۇر.

ـــ «قاراياغاچنىڭ ئەگمەچ قوللىرى» دىن

تەبىئەت دەپسەندە قىلىنماقتا. پىكىر، تەن، تەبىئەت ۋە كىشىلىك مۇناسىۋەت بىراقلا يالىڭاچلىنىپ، سالاپەت ۋە جەزبىدارلىق يىراقلارغا سەرسان بولدى. ئىنسان دىنىي رېجىمدىن قۇتۇلۇپ تېخىمۇ ئەركىن ياشىماقچى بولدى، بىراق ئۇنداق بولمىدى. ئىنساندىكى قار پوڭزىكىدەك يوغىناۋېرىدىغان نەپىس ئىنساننى ھەر كويغا سالدى. تاش قورالدىن كومپيۇتېرغىچە بولغان تەرەققىيات ئىنساننى قورقماي مەيدىسىگە ئۇرىدىغان، مەنمەنچى، قارام ھەم ئۆزىگە زىيادە ئىشىنىدىغان قىلدى. مەنىۋى ئېكولوگىيەدىن كاشىلا چىقىۋېدى، تەبىئىي ئېكولوگىيەمۇ بۇزۇلدى، تەبىئەتتىكى بۇزۇلۇش مەنىۋىيەتنى تېخىمۇ قۇرۇقدىۋەتتى، بۇ جەريان گويا بىر ـ بىرىنى ئىتتىرىدىغان بىر جۈپ چىشلىق چاققا ئوخشايدۇ.

جۇلالاپ تۇرغان يېشىللىقنى، يېشىللىققا بولغان تەلۋىلەرچە مۇھەببەتنى ئادىلنىڭ ھەر بىر مىسراسىدىن بايقايمىز. يېشىللىقى تولىمۇ ئاز بۇ قۇرغاق زېمىننىڭ يېشىل شائىرى يېشىل مىسرالىرى بىلەن قۇرغاق قەلبلەردىكى يارىنى داۋالىماقچى، مۇگدەپ قالغان ئەقىل قۇشلىرىنى سىلكىپ ئويغاتماقچى بولدى. شائىر تەبىئەتتىن، ئىنساندىن ياراتقۇچىنىڭ مۆجىزىسىنى، قۇدرىتىنى ۋە ھېكمىتىنى تونۇپ، قايىللىق ۋۇجۇدىدىن بۇلاقتەك تاشىدۇ، شۇ بۇلاقلارغا بىزنى چۆمۈلدۈرىدۇ.

قۇتۇپ مۇزلىرىنىڭ ئېرىشى بىلەن تەڭلا شەرم ـ ھايا، سەمىمىيەت ۋە پەردىشەپنىڭ قېلىن پاسىللىرىمۇ ئېرىپ يوقىلىۋاتاتتى. سۇيۇقلىنىۋاتقان دۇنيادىكى پاراكەندىچىلىكتىن ئانچە ھەيران قالماي تاشتەك مەھكەم تۇرغان بىر شائىر ئۇيغۇر تىلىنىڭ پايانىنى ئالدىمىزغا يايدى، يۇلتۇزدەك جىمىرلاۋاتقان بۇ سۆزلەردىن يوقىلىۋاتقان، يوقالسا بولمايدىغان قەدىمكى ھاياتىي كۈچنى بايقاپ قالدۇق.

ئادىل يېشىل قۇرلار ئارا ئېكولوگىيەنىڭ قوغدىغۇچىسى، رەھىمسىز تەنقىدچى، پىسخولوگىيە دوختۇرى، ئىنساننى مۇقەددەس چەكلىمىنىڭ ئىچىدە ياشاپ، ھەددىدىن ئاشماسلىققا ئۈندىگۈچى پەيلاسوپ سىياقىدا زاھىر بولىدۇ.

ئادىلنىڭ قارىماققا تاققا ـ تۇققا سۆزلەردىن قۇرۇلغان

ئۇزۇن - قىسقا مىسرالىرى سەرەڭگە قېپىدەك تۆت چاسا، قۇيۇپ قويغان ئىزىدا بۇتتەك مىدىرلىماي ھاڭۇبقىپ تۇرىدىغان قىرلىق شېئىرلارغا كۆنگەن تەپەككۇرنىڭ تىنىق كۆلىنى چالغىتىۋەتتى. لېيىۋاتقان شېئىر بۇلقىنى سۇزۇلدۇردى. ئادىلنىڭ شېئىرلىرىدا يېشىل، كۆك، ئاق ۋە قارا رەڭلەر خالىغانچە ئارىلىشىپ، ئالمىشىپ ئۆزگىچە سېھىرلىك ۋە رەڭدار دۇنيانى پەيدا قىلىدۇ. ئادىلنىڭ شېئىرلىرىدا «سۇزۇك، ئەينەك، سۇ، دېڭىز، ئايال، دېڭىز، تاش، بېلىق، ئۆمۈچۈك، ئات ۋە قۇش» قاتارلىق سىمۋوللۇق سۆزلەرنىڭ پەقەت ئادىلغىلا خاس بولغان سېھىرلىك دۇنيانى توقۇغانلىقىنى ھەيران قالماي بايقايمىز.

ئادىلنىڭ شېئىرلىرىدا «نەزىر سۇپىسى، شاراب ئىلاھى، جەننەت» دېگەندەك سۆزلەر بار، بۇنداق نازۇك سۆزلەرنى مېنىڭچە كەلسە - كەلمەس ئىشلەتمەسلىك كېرەك. ئادىلنىڭ تۆتىنچى توپلىمى «تاشقا سۆزلەۋاتقان ئادەم»نى ھۆزۈر بىلەن ئوقۇدۇم، ياق، ئىچىۋالدىم. مىسرالارنىڭ شاش رىتمىدا ۋە تەپەككۇرنىڭ ئويناق ئېقىندا ئۆزگىرىش يوق. ئەمما مەزكۇر توپلامدا «ئۇچ مىستىزمچى»، «قارا رەڭلىك مىستىزمچى»، «ئاي ئەك چوك مىستىزمچى»، «مىستىزملىق مۇراسىم»، «مىستىزمچىلارنىڭ كىيىمى» قاتارلىق شېئىرلاردا «مىستىزم» دېگەن بۇ سۆز شېئىرنىڭ جۇلاسىغا ئازراق قارا سايە تاشلاپ قويغاندەك تۇرىدۇ. «Mystic» دېگەن بۇ ئىنگلىزچە سۆز ئۇيغۇر تىلىدا «سىرلىق» دېگەن مەنىنى بېرىدۇ. مېنىڭچە، بۇنداق كىرمە سۆزلەرنى ئادىلدەك بىر تىل ئۇستىسى مۇۋاپىق بىر ئۇيغۇرچە سۆز بىلەن ئالسا گۈل ئۇستىگە گۈل كەلگەن بولاتتى.

ئادىل سۆزلەرنى مەنىلەرنىڭ تار قەپىسىدىن ئازاد قىلىدى. بىر - بىرىگە گىرەلەشكەن، بىر - بىرىنى تۇغۇۋاتقان، بىر - بىرىنى ئىتتىرىپ كېتىۋاتقان سۆزلەر ئۆزىگە پاتماي تاشقىنلاۋاتقان قاينام بۇلاقتا ئوخشايدۇ. ئەقىل قوبۇل قىلمايدىغان، لېكىن ھېسسىيات ۋە تەسەۋۋۇر مەنتىقىسىدە تامامەن سىغىشىدىغان بۇ سۆزلەر تىلىمىزنىڭ مەنە قاتلىمىنى كېڭەيتتى. سۆزلەر تەسەۋۋۇرنىڭ پايانسىز ساماسىدا پەرۋاز قىلدى. ئاشۇ پەرۋازنى قەلب كۆزى روشەن ئوقۇرمەنلەر ئاللىبۇرۇن كۆردى. مۇبارەك ئانا تىلىمىزنىڭ پايانىنى يەنە بىر قېتىم بىلىپ قېلىپ، پەخىرلىك ھېسلارغا چۆمۈلىمىز، تىلىمىزنىڭ تەقدىرىدىن ئەندىشىگە پاتقان قەلبلەر بۇنىڭدىن سۆيۈنگۈسى، مەلھەم تاپقۇسى.

مۇك ۋە ئۇمىد، چۆچەك ۋە ھازىر، چۈش ۋە يوشۇرۇن تۇيغۇ، خىيال ۋە رېئال، ئەپسانە ۋە يىلتىز، يەكلەش ۋە قوبۇللاش، گۈللىنىش ۋە غېرىبلىقنى ھەر بىر مىسرا غىچە يۇغۇرۇۋەتكەن بۇ يېشىل قۇرلاردىن ئۇچ تاغ ۋە ئىككى ئويمانلىققا ماكانلاشقان ئۇيغۇرنىڭلا ئەمەس، ئىنسانىيەتنىڭ تىنىقلىرىنى تىڭشايسىز. ئازابلارنىڭ تەكەنلىك قوللىرى يۇرىكىڭىزگە سانجىلغاندا، شېرىن بىر تولغاق سىزنى قىينايدۇ. مانا بۇ سۆزنىڭ سېھرى، مانا بۇ تىلنىڭ سىزنى چۆكتۈرۈۋاتقان پايانى. ئادىلنىڭ شېئىرلىرىدا كۆيۈۋاتقان قەدىمكى گۈزەل بىر تىلنىڭ يالقۇنلۇق ھارارىتىنى يۇرىكى كۆيىدىغانلار سىزىپ تۇرىدۇ.

ئۆتكۈر ئەپەندىمنىڭ قۇرۇلمىسى ۋە تىلدىن كىلاسسىك پۇراق ۋە تارىخ تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان داستانلىرى، روزى سايىت ۋە مۇھەممەتجان راشىددىنلارنىڭ ئويناق، ئاممىباب ۋە قوشاقسىمان ئۇسلۇبى، ئادىل تۇنيازنىڭ پەلسەپە پۇراپ تۇرىدىغان يەڭگىل چاچما ئۇسلۇبى شېئىرىيەتنىڭ ئۇچ خىل ئۇسلۇبىغا ۋەكىللىك قىلىدۇ. خەلقىمىزنىڭ ساپاسى بۇ ئۇچ خىل شەكىلنىڭ تەڭ مەۋجۇتلۇقىنى بەلگىلىگەن. ئۇسلۇبى ئوخشىمايدىغان بۇ شېئىرلار شېئىرىيەت بېغىمىزدىكى رەڭدار مېۋىلەردۇر.

شېئىر پەلسەپىنىڭ چاكىرى ئەمەس، بىراق يولنى تاپقان ئېرىق راۋان ئاققاندەك، شائىر زورۇقمەسلىكى، مۆجىزىنى تونۇغان تۇيغۇن يۇرەكتىن ئېتىلىپ چىققان مىسرالاردىن ھېكمەت ئۆزلۈكىدىن تۆكۈلۈپ تۇرىدۇ. پەلسەپەۋى ۋەزىخانلىق زورلاپ تېڭىلغان ھامان ئەسەردىن جەزبىدارلىق غايىب بولىدۇ. ئادىل بۇ مۇناسىۋەتنى ئوبدان تەڭشىيەلىدى، شۇنداقلا شېئىر ئارقىلىقمۇ تەپەككۇرنىڭ دېڭىزىدا ئۆزگىلى بولىدىغانلىقىنى شېئىرنىڭ ئىخلاسمەنلىرىگە ئىسپاتلاپ بەردى.

ئادىلنىڭ شېئىرىيەت دۇنياسى تاغ باغرىدىكى تۇمانغا چۈلغىنىپ ياتقان سېھرلىك قەلئە. پېقىر ئاشۇ يېگانە قەلئەنى زىيارەت قىلدىم. قەلئەنىڭ ئىچىدىكى غارايىباتلارنى چۈشىنىشتىن ھاسىل قىلغان ھاسىلاتلىرىم «ئادىل تۇنيازنىڭ تەتقىقاتى» ناملىق كىتابقا ئايلاندى، پات يېقىندا بۇ كىتابىم ئادىل ئەسەرلىرىنىڭ زوقمەنلىرى بىلەن يۈز كۆرۈشكۈسى. بۇ كىتابىمدا ئادىل ئەسەرلىرىنىڭ مەنە قاتلىمى، مەدەنىيەت ئارقا كۆرۈنۈشى، ئىستىلىستىكىسى، سىمۋول ۋە باشقا ئېستېتىك ئالاھىدىلىكلىرى ئۇستىدە تەپسىلىي توختالدىم ۋە ئوكتاۋئىو پاز بىلەن ئادىل ئەسەرلىرىنى، ئىككىيلەنىڭ ئىجادىيەت مەپكۇرىسىنى سېلىشتۇردۇم.

ھاياتنى نان يەپ ئاشقازاننى، تەرەت بىلەن ئەۋرەزنى توشقۇزۇش دەپ چۈشەنمەيدىغان، ئەقىلنى ۋە ئېتىقادنى ھاياتتىكى چوڭ نېئمەت سانايدىغان، تەپەككۇر ئاتا قىلغان بىر دەقىق ھۆزۈرنى شاھانىڭ تەختىگە تەڭ قىلمايدىغان سۆزۈك كىشىلىرىمىز بار. يۇكسەك پىكىردىن ئەمەس، قىرتاق

ئەۋلاد گۈرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار نامبىرى

مەيدىن قىزىيدىغانلار ئېلېكترونلۇق تۇنەكلەرنى قىزىتىۋاتقاندا، ئەدەبىياتنىڭ باراۋەتلىرىنمۇ قىزىتىش پىكىرخۇمار دوستلارنىڭ بۇرچى.

قومۇش قەلەم كومپيۇتېرنىڭ ئىشنى قىلىدىغان شۇ زامانلاردا كىشىلەرنىڭ ئەدەبىياتقا بولغان ئىخلاسى تولمۇ چىڭ بولىدىكەن. تېخى1970 ـ ،1980 ـيىللاردا ئەدەبىياتنىڭ مۇخلىسلىرى ياخشى ئەسەرنى خۇددى كاتتا تۇردى ئاخۇن غېربىدەك ئېرىنمەي كۆچۈرەتتى. قويىندا ساقلاپ، قولدىن ـ قولغا ئۆتكۈزۈپ ئوقۇيتتى. ئۇزۇن تۇنلەردە شام يورۇقىدىكى ئەدەبىياتنى چۆرىدىگەن قاينام بەس ـ مۇنازىرىلەر قورسىقى تويمىسمۇ روھى توق ياشاۋاتقانلارغا ئەدەبىي تۇنەك بولغانىدى. ئۆيلەرگە توك يېقىلدى، تالاي قەلەم قاپقارا تۇرۇپتۇ. ئېنتېرنېت تورى ئارىنى يېقىنلاشتۇردى، قەلبلەر بىر ـ بىرىدىن قاچتى. ئېشەك مىندۇق، ئايروپىلانغمۇ ئولتۇردۇق، سۈرئەت بارغانچە تېزلەشتى، ۋاقىتقا يېتىشەلمەي ھاسراپ قالدۇق، ۋاقىتتا بەرىكەت قالمىدى. توكنىڭ نۇرى شېئىرنىڭ نۇرىنى ئۆچۈرۈۋەتسە بۇ شېئىرنىڭ قىيامىتى.

ماتېرىياللارغا كۆرە، كامبرىج، ئوكسفورد، خارۋارد ۋە بوستوندەك دۇنياۋى شۆھرەتلىك ئالىي ئوقۇلالار شېئىرىيەتكە باشقىدىن نەزەر تاشلىماقتا. شېئىرىيەت دەرسى، شېئىر يادلاش، شائىرلارنى دەرسكە، نۇتۇققا تەكلىپ قىلىش، شېئىر تەلقىنلىرى، شېئىر مۇكاپاتلىرى دېگەندەك شەكىللەر بىلەن شېئىرنىڭ ئورنى كۆتۈرۈلمەكتە. پابلو نېرۇدا، ئوكتاۋىيو پاز، توماس ئېلىيوت ۋە ئورخان پامۇك قاتارلىق دۇنياۋى تىل ئۇستىلىرى غەربنىڭ ئىلىم مۇنبەرلىرىگە ناتونۇش ئەمەس. ئاشۇ قەلەم ساھىبلىرى سانائەتنىڭ تاراق ـ تۇرۇقلىرىنىڭ شېئىرنى يۇرەكلەردىن سۈرگۈن قىلۇېتەلمەيدىغانلىقىنى، ئاتوم دەۋرىدىمۇ ئەدەبىيات لازىم بولىدىغانلىقىنى نامايان قىلدى.

قەلەمكەشلىك كوچىسىدىكى ھەۋەسكارلارغا شۇنداق دېگۈم كېلىدۇ: قەلەمنى ئاددىي چاغلىماڭ. قەلەم تارتىش دېگەن يۈكسەك مەسئۇلىيەت دېمەكتۇر. قەلەمدىن تېمۇاتقىنى سىياھقا ئايلانغان ۋىجدان ۋە ھېكمەت. قەلەم تارتىشتىن بۇرۇن ۋۇجۇدىڭىزنى ھەقنىڭ سۈيىدە ئېرىتىڭ، ھەر بىر سۆز، ھەر بىر چېكىت، پەش ئۇستىدە ئوبدان ئويلاڭ، ئاندىن قەلەمگە زدىن پاكىز قۇرلار تۆكۈلىدۇ، يازغىنىڭىز كېيىن يۇرىكىڭىزنى قىسمايدۇ، ئەلەمدە قويمايدۇ. ئۆزىڭىز سۆزلەر ۋادىسىدا تېڭىرقاپ يۈرۈپ، تېڭىرقىغانلارغا قانداق يول كۆرسىتىسىز؟ ھازىرچە قالتىس دەپ يازغان ئەسىرىڭىز، قىلۇاتقان خىزمىتىڭىز، ئۆزىڭىزچە ئەھمىيەتلىك دەپ تونغان تەتقىقاتىڭىز ۋە توغرا دەپ كېتىۋاتقان يولىڭىز ساقلىڭىز ئاقارغاندا سىزنى نادامەتتە قويمىسۇن. ئەلگە ھەسەل دەپ سۇنغانلىرىڭىز بىر كۈنلەر كېلىپ زەھەر بولۇپ چىقمىسۇن.

ئادىل تۇنىيازنىڭ شېئىرىيەت تىلسىمى تاغ باغرىدىكى ئاقۇش بۇلۇتلارغا چۈلغىنىپ ياتقان قەدىمكى يېگانە قەلئەدەك شېئىرنىڭ، تەپەككۇرنىڭ مۇخلىسلىرىنى ئۆزىگە تارتىدۇ. بۇ يېگانە قەلئەنىڭ سېھرى تەلقىنىدىن ئايان بولغۇسى. بۇ ھەقتە ھەمپىكىر دوستلار بىلەن يەنە تەلقىنلىشىش نىيىتىم بولغاي.

ۋاقىتتىكى ئەۋرىشىملىك ۋە تاشقا ئايلانغان تۇيغۇ

1

يەنە ئالدىراش ياشاۋاتامسىز؟

ئەلۋەتتە بىز بەك ئالدىراش. نېمە دەپ ئالدىرىمىغۇدەكمىز؟ چۈنكى ۋاقىتنىڭ قوللىرى گەجگىمىزدىن بېسىپ تۇرسا. ۋاقىتنى سېكۇنتلاپ ھېسابلىغانسىرى بۇ ۋاقىت بىزگە يەنە يېتىشمەيۋاتىدۇ. دانىشمەن بوۋىلار ئات ـ ئېشەكتە مېڭىپمۇ شۇنچە تاغ ـ داۋاندىن ئېشىپتىكەن. بىز ئايروپىلانغا ئولتۇرۇپمۇ ئۇچقۇر ۋاقىتقا يېتىشەلمەي بىئارام بولۇۋاتىمىز. يەيدىغان تائاملىرىمىز، ئويۇن ـ تاماشالىرىمىز كۆنسىرى تەملىك بولۇۋاتىدۇ ۋە رەڭدارلىشىۋاتىدۇ، بىراق گەپلىرىمىز، كىتابلىرىمىز ۋە تۇرمۇشىمىز بەتتام. گويا تۇرمۇش بىزدىن قاچقىچە كەتكەندەك، گويا بىز چۈش سەيلىچسىدەك.

سۈرئىتىمىز تېزلەشكەنسىرى ۋاقتىمىز شۇنچە قىسلىشىۋاتىدۇ. ئات ـ ئېشەك مىنىدىغان، بەزمە ـ مەشرەپلەر، باراۋەت ـ تۇنەكلەر قىزىيدىغان، قەلەمدە مەكتۇپ يازىدىغان شۇ كۈنلەردە ۋاقتىمىز بىر ـ بىرىمىزگە كەڭتاشا يېتىپ ئاشاتتى، قەلبلەر بىر ـ بىرىدە قەدىرلىنىپ ئەتىۋارلىنىپ ياشايتتى. سالام خەت گويا سېغىنىشنىڭ ئەلچىسىدەك يىراقلاردىن كېلىۋاتقان مۇھەببەتلىك تۇيغۇلارنى ئۇنسىز تىلدا سۆزلەيتتى. سۆيگۈنىڭ ئەلچىسى بولۇپ يىراقتىن كەلگەن مەكتۇپنى ئاچقۇچە يۈرەكلەر ھاياجاندا سەكرەپ كېتەتتى.

تېلېفون دېگەن بۇ جانسىز دىۋانىنىڭ قولىدىمۇ بار بولدى. تېلېفوننىڭ سىملىرى يىراق ـ يىراقلارغا سوزۇلغان. ئاتەش تۇيغۇلار، شېرىن ئەسلىمىلەر، ئۆتمۈشتىكى شېئىرغا ئوخشايدىغان كۈنلەرمۇ سىمغا ئوخشاش يىراق ـ يىراقلارغا كەتكەنىدى. بىز ئارمان قىلغان سېغىنىشلىق، تاتلىق بىر نەرسە بىزگە يېقىنلىماي بەلكى سىمغا ئەگىشىپ يىراقلارغا

قېچىۋاتاتتى. ئىجادنىڭ چوغلىرى يۈرەكلەردىن ئۆچۈۋاتاتتى. كىشىلەر بارغانسېرى نازۇك، سېپايە ۋە تەييارتاپلىشىپ كېتىۋاتاتتى، بىراق نوچلىق ۋە سەممىيەت يوقلىۋاتاتتى، بۇنداق پەزىلەتلەر شەھەردە تاشقا ئايلىنىپ كەتكەن بەزى كىشىلەرنىڭ نەزىردە نادانلىق، قاراملىق، ياۋايىلىق ئىدى.

تولىمۇ ئالدىراش بولۇپ كېتىۋاتقان كىشىلەر، تەييارغا ھەييار كىشىلەر، ئالدىدا تولىمۇ سېپايە سالاملىشىدىغان كەينىدە بىر - بىرىنى تىللايدىغان سالاپەتلىك بەزى كىشىلەر چاچلىرىنى پارقىرىتىپ شىم - كاستۇملىرىنى قاتۇرۇپ كىيىۋېلىشقان بولسىمۇ قېينىچىلىققا كاللا قاتۇرۇشنى تازا خالاپ كەتمەيتتى. ئالدىراشلىق ئادەملەرنى ئىشخانا دەۋرىنىڭ رايىش زاھىدلىرىغا، خىزمەتتىن ئىبارەت بۇ يول چىڭدىغۇچىنىڭ ئېغىر تاپانلىرىدا ئېزىلىۋاتقان شېغىل تاشلارغا ئايلاندۇردى. خىزمەت يەلكىمىزنى تاغدەك بېسىپ قەدىمىزنى پۈكۈۋەتسە بولمايتتى. قەدىمىز پۈكۈلسە روھىمىزمۇ يېلى چىقىپ كەتكەن توپتەك بولۇپ قالدۇ.

ئۇرۇمچىدە ياشاۋاتقان 12 يىل مابەينىدە تېنىم شەھەردە، خىيالىم ھامان سەھرادا ياشاپ كەلدى. سەھرانىڭ توپسى ھامان بۇرنۇمغا پۇراپلا تۇردى. يېلىنجاۋاتقان بۇ ئوت نۇرغۇن ئەسرىمنى رويابقا چىقاردى.

2

ئۇرۇمچى قىستاق شەھەرلەرنىڭ بىرى. پەلەكسېرى ئۆرلەۋاتقان بىنالار نوپۇسنىڭ شىددەتلىك پارتلاۋاتقانلىقىدىن دېرەك بېرىپ، ئادەمنى ئەندىشىگە سالىدۇ. لېكىن تەپەككۇر قاشاڭ ئېشەكتەك مىسلىداپ كېتىۋاتىدۇ.

شەھەر تالاي ئادەم ئۇچۇن «ئىجارە» دېگەن سۆزدىن دېرەك بېرىدۇ. چۈنكى بۇ يەردە سەھرادىكى كەڭتاشا باغباراڭلىق ھويلا يوق، شۇڭا شەھەرگە يىلتىزلاپ بولغۇچە ئىجارە ئۆيدە تۇرىسەن. شۇڭا سەن تاش ئورماندا سايرىغان بىر غېرىب قۇشتەك ھامان كەڭ سەھرايىڭنى سېغىنسەن، بىراق شەھەردىن ۋاز كېچەلمەيسەن. مانا بۇ ئىككى تاشنىڭ ئارىسىدا قىسلىپ ياشاش دېيىلىدۇ. ۋاقىت ئۆتۈۋەرگەنسېرى شەھەر جىسمىڭنىڭ بىر قىسمىغا ئايلىنىپ قالىدۇ. كىندىك قېنىڭ تۆكۈلگەن سەھرا بارا - بارا ساڭا ناتونۇش بىر دۇنياغا ئايلىنىپ قالىدۇ. چۈنكى سەن يامىشقان قېرى دەرەخلەر، سەن ئۇزۇپ ئوينىغان ئۆستەڭلەر، سەن پاداڭنى ھەيدەپ توقايغا ماڭغان توپلىق يوللار، قوي - كالىلارنىڭ ئارامگاھى بولغان بەركەتلىك كەڭرى توقاي - جاڭگاللار، ساڭا تونۇش سېمالار، تونۇش پۇراقلار، تونۇش سادالار... ئىشقىلىپ نۇرغۇن نەرسە يوق، ئۇ نەرسىلەر كەچمىشىڭنىڭ ئېقىنىغا قوشۇلۇپ نەلەرگىدۇ ئېقىپ كەتكەن.

شەھەردە ياشاش كۆپىنچە ئادەمنىڭ نەزىردە ئىجارە ئۆيدە ياشاش دېمەكتۇر. ئىجارە ئېلىش دېگەنلىك يانچۇقتىن ھۇشقىيتىپ چقىۋاتقان بوراننى بىر ئاماللاپ توسۇش، بۇنداق بورانىدا ئۆچۈپ كەتمەي مەزمۇت تۇرۇش دېگەنلىكتۇر. شەھەردىكى خىزمەتچى يېرىم ئۆمرىنى بانكىنىڭ قەرزىنى تۆلەپ ئۆتكۈزىدۇ. دېمەك شەھەردە موھتاجلىق دېگەن بۇ نەرسە سېنى توختاۋسز ئۆي كۆچۈشكە مەجبۇرلايدۇ. كۆچمەي ئامالىڭ يوق. مەن توي قىلىپ بەش قېتىم ئۆي كۆچتۇم. ئۆي كۆچۈش ئاددىي ئىش ئەمەس. مەن ھەر قېتىم ئۆي كۆچىسەم خىيالىمدىكى نۇرغۇن نەرسىمۇ تەڭلا كۆچۈپ يېڭىلىنىدۇ. كونا خىياللىرىم ئۇرۇمچىنىڭ كەڭ كوچىلىرىغا سىغمىغان باققالنىڭ ھارۋىسىدەك كۆچۈپ نەلەرگىدۇر كېتىپ قالىدۇ، يېڭىدىن خىياللار كاللامغا كىرىپ - چىقىپ تۇرىدۇ.

ئۆي بىلەن تەپەككۇر ھەققىدە ئويلاندىم. دۇنيانى كەشپىياتقا كۆمۈۋەتكەن، دۇنيانىڭ قىياپىتىنى ئۆزگەرتىۋەتكەن ئامېرىكىلىقلارنىڭ 70% ى ئىجارە ئۆيدە ياشايدىكەن، ئۇلار توختىماستىن جاھان كېزىپ كاللىسىنى زەرەتلەپ تۇرىدىكەن. ئۇيالقلاردا بىر مەزگىل ياشاپ باققان تونۇش - بىلىشلىرىمنىڭ دەپ بېرىشچە، غەربتىكى ئىجارە ئۆيلەرنىڭ شارائىتى ناھايىتى تولۇق بولىدىكەن. ئىجارە ئالغۇچى كىيىم - كېچەكنى كۆتۈرۈپلا كىرسە بولىدىكەن. ئۇ يەرلەردە مەخسۇس ئىجارە ئۆچۈنلا سېلىنغان بۇنداق ئۆيلەردە يىللاپ تۇرساڭ بولۇۋېرىدىكەن، ئۆي ئىجارىسىنى ۋاقتىدا تاپشۇرساڭلا ئۆي ئىگىسى قاپىقىنى تۇرۇپ، تۇرلۇك باھانىنى تېپىپ سېنى قوغلىمايدىكەن. بۇنداق ئۆيلەر بەكمۇ قولاي بولغاچقا بەزى بايلار مۇشۇنداق ئۆيلەردە تۇرىدىكەن.

ئۇرۇمچىدە ئۆيلەر ئىجارىگە ئەمەس بەلكى سېتىلىش ئۈچۈن سېلىنىدۇ. ئەرزان ئىجارىلىك ئۆي دېگەن بۇ نەرسە تېخى يېقىندىلا ئۇرۇمچىدە پەيدا بولدى. شۇنداقتىمۇ ئىجارىسى قىممەت ئۆيلەردە تۇرىدىغانلار تالاي. شەھەردە ئىجارە تۇرىدىغانلارنىڭ كۆپىنچىسى شەھەردىكى ئۇچقاندەك رېتىمغا ماسلاشقان. ئۇرۇمچىدە ئۆيى بارلار بىلەن يوقلار بەكلا پەرقلىنىدۇ. ئۆيى بارلار مەيدىسىنى كېرىپ يۈرىدۇ. بۇ يەردە سالام - سەئەتتىن كېيىنلا ئىجارە، ئۆي باھاسى ۋە ئاپتوموبىل پارىڭنىڭ نېگىزى بولىدۇ. بەزى ئىجارىكەشلەر مۇتتەھەم كېلىدۇ. بۇلار ساڭا ئۆيىنى ئەمەس بەلكى جەننەتنى ئىجارە بەرگەندەك ئەلپازدا يوغان گەپلەرنى قىلىدۇ. «ئىجارە» دېگەن سۆزگە بىر تالاي تەڭقسلىق سىغدالغان. بۇ سۆز ساڭا تۇرۇۋاتقان ئۆيۇڭنىڭ ساڭا تەۋە ئەمەسلىكىنى، ھامان بۇ ئۆينى بىكارلاشقا توغرا كېلىدىغانلىقىنى، يەنە ئۆي ئىزدەشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى، ساڭا خجىللىقتا قاراۋاتقان شامال

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار نامبىرى

ھۇۋلاپ تۇرغان يانچۇقنى، ئىشك ـ بوسۇغاڭدىن ماراپ تۇرغان موھتاجلىقنى، قەدىردان سەھرايىڭدىكى ئازادە باغباراڭلىق ھويلا ـ ئارانلارنى يادىڭغا سالدۇ.

سەھرانىڭ يېشىل ئۈستباشلىرى خىيالىڭنىڭ قۇرغاق بېتىدە لەرزان يەلپۈنگەندە شەھەرنىڭ مۇزدەك تەلەتى ئۆزىنى تازا كۆرسىتىدۇ. ئاچچىقىڭدا مۇشتۇمدەك بېشىڭ پاتمىغان بۇ قاتتىق شەھەردىن چاپاننى تاشلاپ ياۋاش ـ يۇمشاق سەھرايىڭغا كېتىپ قەدىردان سەھرايىڭنى باغاشلاپ ئارتۇقچە باش ئاغرىقىدىن خالي ياشماقچىمۇ بولسەن. لېكىن يەنىلا بىر كۆچ سېنى بۇ سوغۇق تەلەت شەھەردە تۇتۇپ قالدۇ. بۇ كۆچ دەل ۋۇجۇدۇڭنىڭ تېگىدىن قاينىاپ تېشىۋاتقان ئۇمىد ۋە چىدام. چۈنكى سەن سەھرادىن چاپىننى دولىسىغا تاشلاپ كېلىپ، پۈرسەت ۋە رىقابەتكە تولغان بۇ شەھەردە كۆز ياش ۋە شادلىقتىن قوپۇرۇلغان ئۇمىد قەسرىنى ئاخىرى رويابقا چىقارغانلارنى تالاي كۆردۈڭ. تاش شەھەردە تاشتەك بەردەم ياشاۋاتقان شۇ كىشىلەرنىڭ ھېكايىسى كېيىنكىلەرگە ئىلھام بېرىدۇ. ئۇرۇمچىنىڭ دەبدەبىلىك تۇرقى بىر تەسىرلىك داستان، بۇ داستاننىڭ ھەر بىر قۇرىدىن شادلىق، تېڭىرقاش، ئۇمىد، كۆز ياش ۋە يۇرەكتىن ئوقچۇۋاتقان ئىسسىق قان كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. لېكىن بۇ دۇنيادا ياشنى كۆرۈپ، زەردابنى كۆرمەيدىغان كۆزلەر تولا.

3

شەھەر تەبىئەتنىڭ قاتما ھالىتى. شەھەر سەھرانىڭ چېچىكى، سەھرا شەھەرنىڭ يىلتىزى. شەھەردە ئادەملەر كۆچۈپ يۈرىدۇ، چۈنكى ئىجارە دېگەن سۆز قەرەلسىز كۆچۈش، يۆتكىلىش، رىزقىنى باشقىدىن ئىزدەش، تەۋەككۈل قىلىش دېگەندىن دېرەك بېرىدۇ. ئۇرۇمچىدە كىرىمى ئوبدان مۇقىم خىزمەت ۋە ئۆي بولمىسا ياشاش ئاسان ئەمەس. لېكىن مۇقىم خىزمەت ۋە ئۆيگە ئېرىشىش ئۇچۇن بەدەل تۆلەشنى خالىمايدىغانلار بۇ شەھەردە قامغاقتەك كۆچۈپ يۈرمىسە بولمايدۇ. شەھەردە تۇرۇش ئۇچۇن يەنە ۋاقىتلىق تۇرۇش گۇۋاھنامىسى، قولايلىق كارتا قاتارلىقلارنى بېجىرىش كېرەك. بولمىسا ھېچكىم ئۆينى ئىجارە بەرمەيدۇ.

سەھرادا يەر ئەرزان ھەم كەڭ. بىر دېھقان بىر ئۆمۈر تال باراڭلىق ئازادە ھويلىسىدا ياشايدۇ. دېھقانىنىڭ تاپىنى قورۇسىغا ۋە ئېتىزىغا يىلتىزلىغان، شەھەر تاشقا يىلتىزلىغان. دېھقانىنىڭ ساددا ئوي ـ خىياللىرى تورغايلارنىڭ چۇچۇلاشلىرىغا ئايلىنىپ تاك ساباسىدا ئۇچۇپ كەتكەن. باغباراڭلىق ھويلىسىنىڭ قەدىرىنى بىلمەيۋاتقان دېھقانلار سەھرادا بەك كۆپ. باغباراڭلىق ھويلا شۇنچە ئازادە بولسىمۇ باغنىڭ بىر يەرلىرىدىن سېسىق پۇراق كېلىدۇ. سەھرادىكى تازىلىق ئىمكانىيىتى شۇنچە ئەلۋەك بولسىمۇ، لېكىن تالاي ھاجەتخانە يەنىلا گازىلداپ تۇرغان چۆنىلارنىڭ بايرامگاھىغا ئايلانغان.

شەھەردىكى بەرىكەت ۋە سەھرادىكى ئىمكانىيەت ھەققىدە ئويلىنىۋاتقىنىمدا غۇلجىدىكى ۋە خوتەندىكى چۆنىدىن ۋە سېسىق پۇراقتىن خالي ئىككى خىل ھاجەتخانا كۆز ئالدىمغا كەلدى. غۇلجىدىكى بۇ ھاجەتخانا يەرگە بەش ـ ئالتە مېتىر چوڭقۇرلۇقتا كولىنىپ، سېمونتلاپ ياسالغان بولۇپ، ئۈستى ھەم يېپىلغان. خوتەنلىك ئاغىنەم ئابدۇقەييۇمنىڭ ئۆيىمۇ تازا كۆجۇم سەھرادا بولۇپ، ئابدۇقەييۇمنىڭ دادىسى پاكىزلىققا شۇ قەدەر خۇشتار ۋە ئىشچان ئادەمكەنكى، ئۇلارنىڭ ھاجەتخانىسى سەھرادىكى ھاجەتخانىغا ھېچبىر ئوخشىمايتتى. دوستۇمنىڭ دادىسى گەندىنى ئېرىنمەي باغدىكى دەرەخلەرنىڭ تۇۋىنى ھەم ئىشك ئالدىدىكى ئېتىزنى كولاپ ئۇدۇللۇق كۆمۈۋېتىدىكەن. بۇنداق بولغاندا ھاجەتخانىنى ئاۋاتلاشتۇرۇۋېتىدىغان بىرەڭ چۆنىمۇ، كۆڭۈلنى ئاينىتىدىغان سېسىق پۇراقمۇ بولمايدىكەن، يەرمۇ ئوبدان ئوغۇتلىنىپ قالىدىكەن. بۇ يۇرتلارغا بارغاندىن كېيىن يۇرتۇمدىكى ھاجەتخانىلارنى، ھويلا ـ ئارانىڭ تازىلىقىنى، سەرەمجانلاشتۇرۇلۇشىنى، كىشىلەرنىڭ ئۇستباشلىرىنى، يۇرۇش ـ تۇرۇشىنى، خۇي ـ پەيلىنى، ھەر يۇرتنىڭ گەپلىرىدىكى توغرىلۇق بىلەن مۇلايىملىقنى، شېۋىلەردىكى پەرقىنى سېلىشتۇردۇم. قەلبىنى مەينەتچىلىك باسسا مۇھتىنمۇ مۇقەررەر مەينەتچىلىك باسىدىغانلىقىنى، مۇھىت پاكىز بولغانسېرى قەلبىڭمۇ شۇنچە ئېرىغدىلىپ بارىدىغانلىقىنى چوڭقۇر تونۇپ يەتتىم. شۇنداق خىيالچان دەقىقىلەردە «پاكىزلىق ئىمانىنىڭ يېرىمى» دېگەن مۇبارەك ھەدىس يادىمغا كەلدى.

شەھەردىكى كاتەكەتەك ئۆيدە ياشاپ ئاسمىنى كەڭرى سەھرايىمنى سېغىنىۋاتقان شۇ پەيتتە سەھرادىكى تالاي گۈزەل كۆرۈنۈش خىيالىمغا قوندى: ئەنە، تويى بولۇپ گۈلدەك ئېچىلىپ كەتكەن ئىشچان كېلىنچەك كۈندىن بۇرۇن تۇرۇپ ھويلا ـ ئارانىنى پاكىز سۈپۈرۈپ، سۇ چېچىپ، گۈللەرگە سۇ قۇيۇپ، ئىشىك ئالدىدىكى سۆگەتلەر سۆيۈپ ئاقىدىغان ئۆستەڭدىن سۇ توشۇپ كوزا ـ كۈپلەرنى توشقۇزۇپ، چۆرە قولىدا ناشتىلىق تەييارلىدى. ئەنە، توپلىق يولدا بىر توپ بالا قويلىرىنى ھەيدەپ سەھرانىڭ باغرىغا سىڭىپ كەتتى.

يۇرتۇمدىكى دېھقانلاردىن ھال ـ ئەھۋالىنى سورىسام، ئۇلار باشلىرىنى چايقاپ ھەسرەت بىلەن: «ھەي، نېمىسىنى دەيدىلا سۇلايمان مۇئەللىم، يېزىدا بۇرۇن بەرىكەت بار دەيتتى، ھازىر قېنى؟ زىرائەتلىرىمىزنى ھە دېسىلا بوران

سوقۇپ هالىنى قويمىدى. پاختىنىڭ باھاسى بىر يىلى 12 سوم بولسا بىر يىلى بەش سومغا چۈشۈپ قالدۇ. باھا دېگەن ئاسماندىكى بۇلۇتتەك تايىنى يوق بولىدىكەن. ئىشكىمىزنىڭ ئالدىدىكى سۇزۇك ئۆستەڭنىڭ سۈيىنى ئىچكىلى بولمايدۇ. ئېرىق - ئۆستەڭدىكى ئەركەك سۇنىڭ ئورنىغا تۇرۇبىدىكى دورا قوشۇلغان ئۆلۈك سۇنى ئىچۈاتىمىز. زىرائەتلىرىمىزنى دورا چېچىپ بۇلغاپ بولدۇق. ئەتىيازدىكى ئىشىمىز بانكىغا يالۋۇرۇش بىلەن باشلىنىپ كەچ كۈزدە بانكىنىڭ ئىشكىدە ئاخىرلىشىدۇ. ئاڭلىساق شەھەردە بەرىكەت ياغدىكەن دەيدۇ، شۇڭا باللار ئۇرۇمچىدە بىرەر تىرىكچىلىكنىڭ ئېپىنى قىلايلى دېسە، شۇ ھامان يولغا سالىدىغان بولدۇق. سەھرادىكى بۇ جاپانى بىزلا تارتىپ ئۆتەيلى. بۇنداق بولارنى بىلگەن بولساق بۇرۇنلا شەھەرگە كۆچۈپ كەتكەن بولساق، جاننى بىر ئامال بىلەن ئەپلەپ - سەپلەپ بېقىپ كېتەر بولغيتتۇق. خېلى بۇرۇنلا يېزىمىزدىن ئۇرۇمچىگە چىقىپ كېتىپ ئوبدانلا پىتلىنىپ قالغانلار خېلى بار. ئەمدى بىزمۇ چىقىپ كېتەيلى دېسەك ۋاقىت ئۆتتى» دېيىشەتتى.

2014 - يىلى ئاۋغۇستتا يۇرتۇمغا باردىم. يۇرتۇمنىڭ تونۇش ھىدى مېنى كەچمىشكە سۆرەيتتى. لاي ئوچاقتىكى ئوتنىڭ تەپتى ۋۇجۇدۇمنى قىزىتتى. لاي ئوچاقتا كۆيۈۋاتقان ئوت نەچچە مىڭ يىلدىن بۇيان كۆيۈۋاتقان مۇھەببەت ئىدى، ئۇمىد ئىدى. ئوتۇنىڭ ئىسى ئاپتوموبىلنىڭ ئىسىغا كۆنگەن دىماغقا باشقىچە يېقىملىق ئۇرۇلاتتى. ئىتنىڭ قاۋاشلىرى ۋە ئېشەكنىڭ ھاڭراشلىرى شەھەرنىڭ شاۋقۇنىدىن بىزار بولغان قۇلاقلارغا باشقىچە يېقىملىق ئاڭلىناتتى. يېشىللىقنى يېپىنغان سەھرا ھوشىدىن كەتكەندەك جىمجىت ئىدى. سەھرا بەزىدە خىيالغا پاتقان پەيلاسوپنى ئەسلىتەتتى. پاختەك ۋە قارلىغاچنىڭ سايراشلىرى، تومۇزغا ۋە پاقىنىڭ كېچىدىكى كورىكراشلىرى، كېچىدىكى ئىتلارنىڭ قاۋاشلىرى، ئېشەكنىڭ ھاڭراشلىرى، بارانىدا ئېسىلىپ كۈلۈپ تۇرغان ئۈزۈم، سالقىن شامالدا يەڭگىل تەۋرىنىۋاتقان بۇغداي - قوناقلار «مىڭ بىر كېچە»دىكى گۈزەل تەسۋىرلەرنى يادىمغا سالدى. بۇ تەسۋىرلەر يوقىلىۋاتقان شېئىر ئىدى. «مىڭ بىر كېچە» سانائەتنىڭ تاپىندا يەنجىلىۋاتقان گۈل ئىدى. بۇگۈنكى دۇنيادىن «مىڭ بىر كېچە»نى ئەمدى ھەرگىز تاپقىلى بولمايدۇ.

4

غۇلجا ۋە قەشقەرگە بارسىڭىز گۈل - گىياھ بىلەن رىشتىمىزنىڭ قانچىلىك چىڭلىقىنى بىلمۇالمىسىز. ئۇيغۇرنىڭ ئۆزى گۈل، سۆزى گۈل، ئىسمى گۈل، ماڭغان، تۇرغان يېرى گۈل. ھويلا - ئارانلىرى، گىلەم، كىگىز - پالازلىرى، داستىخان، چىنە - قاچا، قوشۇق، قوشۇقدان، پوتا، كىيىم، پىچاق، ئەمبەل، ئويۇق، ئىشكاپ، پىشايۋان، ھەتتا ھويلىسىدىكى كىچىككىنە گۈللۈكنى ئوراپ تۇرغان ۋادەك، كەكلىكتەك يورغىلاپ كېتىۋاتقان قىزلارنىڭ ئۇچىسىدىكى ئەتلەس، ئۆيلەرگە زىننەت بەرگۈچى يوتقان-كۆرپە، ياستۇق، ھەتتا كىيگەن مەسە - كالاچلىرىدىمۇ گۈل... ئىشقىلىپ ھۆپپىدە ئېچىلغان گۈللەر كۆڭۈللەرنى تارتىدۇ، غەمكىن كۆڭۈلنى ئاچىدۇ. بىز گۈل - گىياھقا قەۋەتلا ئامراق. چۈنكى ئېچىمىز گۈللەر بىلەن تولغان.

2014 - يىلى ئاۋغۇستتا بالا - چاقلىرىمنى ئېلىپ كۇچا، يېڭىسار، قەشقەر ۋە خوتەندە بىرەر ئايچە دەم ئېلىش ۋە سایاھەتتە بولدۇم. دوكتورلۇق ئوقۇشنىڭ ھاردۇقى تازا يېتىپتىكەن، بۇ قېتىمقى دەم ئېلىش بەكمۇ ياقتى.

يېڭىسارىدا ئوردىئالدى دەيدىغان بىر كونا بازار بار. پوتىسىغا نەقىشلىق ساغرا غىلاپلىق پىچقىنى ئېسۋالغان بۇرۇتلۇق تەمبەل ئەرلەر ئوردىئالدى بازىرىدىن گۈرسۇلدەپ دەسسەپ كېتىۋاتاتتى. ئۇرۇك ئوتونى گۈرۈلدەپ كۆيۈۋاتقان كاۋاپلاردىن ئۆرلىگەن ئىس ۋە ماينىڭ ئارىلاش ھىدى نەچچە مىڭ يىللىق مەدەنىيەتنىڭ پۇرىقى، شۇنداقلا بۇ ھاياتنى كۇچى ئۇرغۇپ تۇرىدىغان بىر قووۇمنىڭ قەلبىدىكى مۇھەببەتنىڭ ھىدى ئىدى. كاۋاپلاندا مۇھەببەت كەبى پۈتلىداپ پىشۋاتقان كاۋاپ، تەۋەڭدە سەھرانىڭ نومۇسچان قىزلىرىنىڭ مەڭزىدەك قىزىرىپ پىشقان سامسا - گىردىلەر بىر قەدىمىي قووۇمنىڭ، بىر ئوتلۇق دىيارنىڭ ھاياتىي كۇچىدىن دېرەك بېرەتتى.

قەشقەرنىڭ، خوتەننىڭ مۇھەببەت ۋە تارىخ پۇرايدىغان تار كوچىلىرىنى سېغىنىش، ھاياجان ۋە خىيال ئىلكىدە ئايلاندىم. چېقىلىپ ئېگىز بىنالارغا ئورۇن بېرىۋاتقان مېھرى ئىسسىق تار كوچىلار، تار كوچىلاردىكى گۈلزار ھويلىلار بىر كۈنلەردە تارىخ بولۇپ قالارمۇ؟ كېيىنكىلەر بۇ كوچىلارنى قامۇستىن ئوقۇيدىغان كۈنگە قالارمۇ دېگەن ئەندىشە ۋۇجۇدۇمنى جۇدۇندەك توڭلىتۋەتتى.

مەرھۇم مىرزات ئالىم ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئېيتقان، ياسىن مۇخپۇل يازغان «تار كوچا» دېگەن مەشھۇر ناخشىدىكى مۇنۇ مىسرالار قەلبىمدىكى گۈلزارغا كېپىنەكتەك لەيلەپ قوندى:

بويلىرىڭدىن ئۆتكىنىمدە ھەر قاچان،
شۇ گۈزەل ھۆسنۇڭگە باقتىم تار كوچا.
كىم سېنى تار دەيدۇ قوينۇڭ بىر جاھان،
گۈل-چېچەك، رەيھان پۇرايسەن تار كوچا.

ئەۋلاد گۈرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار نامبىرى

سەندە خۇشخۇي مىك ئانىنىك مېھرى جەم،
شۇڭا مەن ئىشقىڭدا ياندىم تار كوچا.
مەيلى پارىژ مەيلى ئىستانبۇلدىمەن
سېغىنىش قەلبىمدە گۈلخان تار كوچا.

قارىماققا تار بولسىمۇ قوينىغا دۇنيا سىغىدىغان تار كوچىلار، تار كوچىلاردىكى بىر ـ بىرىدىن نەپىس گۈلدار دەرۋازىلار، سەنئەت دۇردانىلىرى خەزىنىسى دېسە ئارتۇق كەتمەيدىغان تورۇس ۋە پېشايۋانلار، تىلىدىن گۈل تۆكۈلدىغان ئەنجۇر ساتقۇچى، بۇرۇتلۇق، قامەتلىك تۇماقچى، سامىسسى بەكمۇ تەملىك، سامىسسىدىن گېپى تېخىمۇ تەملىك گەپدان سامىسپەز... بۇلار قەشقەرنىڭ تىرىك ئارخىپلىرى.

قەشقەردە بىر ـ بىرىدىن نەپىس گۈلدار ئىشىك ـ دېرىزىلەرنى، هويلىدىكى هۇپپىدە ئېچىلغان رەڭدار گۈللەرنى كۆرسىڭىز قەلبىڭىزدە شۇئان گۈللەر پورەكلەيدۇ. دەرۋازىدىن كىرسىڭىز دەرۋازىنىڭ كەينىگىلا چىرايلىق ئوتقاشتەك پەردە تارتىلغان. پەردە ئىشىك بىلەن ئۆينىڭ ئىچىدىكىلەرنى ئايرىپ تۇرىدۇ. تۇرمۇشتا ئارىلىشىپ كەتسە بولمايدىغان، باشقىلارغا ئەمەس پەقەت ساڭىلا تەۋە نەرسىلەر بار. بۇ پەردە هايانى هاياسىزلىقتىن، ئىززەتنى نومۇستىن، ساداقەتنى قارا كۆڭۈللۈكتىن ئايرىپ تۇرىدىغان پەردە. بۇ پەردە مۇنداقلا تارتىپ قويۇلغان رەختتىن توقۇلغان پەردە ئەمەس، بەلكى مۇهەببەت ۋە هايانىڭ يىپلىرىدىن توقۇلغان پەردە. شۇڭا ئىشكىلەر ئېچىلمىسا كىرىمەن دەپ زورۇقماڭ.

قەشقەردىكى ئۇچەيدەك تار كوچىلارنى، بىر ـ بىرىدىن شاخلىنىپ چىقىۋېرىدىغان مېھرى ئىسسىق رەستىلەرنى ئايلىنىۋېتىپ هويلىلارغا نەزەر سالدىم. هويلا شۇ قەدەر كىچىك بولسىمۇ، هويلىدىكى تال بارىڭ هويلىنى يەنىلا تەبىئەت بىلەن باغلاپ تۇرىدىغان يېشىل رىشتە ئىدى. هويلىدىكى ئەنجۇرنىڭ ياپيېشىل يوغان ياپراقلىرىنىڭ ئارىسىدا مارىلاپ تۇرغان ساپسېرىق ئەنجۇر نەچچە مىڭ يىللىق مۇهەببەتنىڭ يالدامىسىدەك بىلىنىپ كەتتى.

قەشقەر شەهىرىدە هويلىنىڭ كىچىكلىگە باقماي تەشتەكلەردە بەس ـ بەستە ئېچىلىپ كەتكەن هەرخىل گۈل، ئانار، ئەنجۇرلەر ئادەمنىڭ مەيلىنى رام قىلىپ، تەبىئەت بىلەن ئاشيانە ياشايدىغان بىر قەدىمىي قوۋمنىڭ يېشىل دولقۇنلاپ تۇرغان قەلبىنى ئايان قىلىدۇ. تال بارىڭنىڭ ئارىلىقىدىن تارام ـ تارام چۈشكەن كۈن نۇرى سۈپىدىكى ئوتقاشتەك گىلەمنىڭ ئۈستىدە ئويناىدۇ. گۈلدار پېشايۋانغا قونۇپ يېقىملىق ۋىچىرلىشىۋاتقان قارلىغاچلارنىڭ، قېرى ئۇجمە شېخىدا شوخ ناۋا قىلىۋاتقان پاختەك ۋە قۇشقاچلارنىڭ تىلىدىن تۆكۈلۈۋاتقان شېئىرنى قەلەم يېزىشقا مەڭگۈ ئاجىز. شۇ ناۋالاردىن بەهرىلەنگەچ كاۋا مانتىسى ياكى ئۈگرىدىن هۇزۇرلىنىش قالتىس كۆڭۈللۈك. مانا بۇ يېزىلاردىكى ۋە شەهەردىكى بىر قەۋەتلىك باغباراڭلىق هويلىلاردا داۋام قىلىۋاتقان ئۇيغۇرچە مەئىشەتنىڭ بىر كۆرۈنۈشى. بۇ مەئىشەتنىڭ ئېچىدە هۇپپىدە ئېچىلغان گۈللەرنىڭ خۇش هىدى، قوتاندىكى قوي ـ قوزىلارنىڭ مەرىشى، تاڭ خۇمار خورازنىڭ چىللاشلىرى، ئۇرۇك ئوتۇنىنىڭ چوغىدا پىشىۋاتقان كاۋاپنىڭ، ئىسسىق نانىنىڭ مەززىلىك هىدى، سەهەرچى تورغاينىڭ خۇش ناۋالىرى، ئىشىك ئالدىدىكى ئېرىقتا ئۈزۈلمەس مۇهەببەت كەبى شىلدىرلاپ ئېقىۋاتقان زىلال سۇنىڭ يېقىملىق كۈيلىرىمۇ بار.

بەزى يېزىلارغا بېرىپ قالسام ياۋا ئۆت ـ چۆپ، ئازغان، قالايمىقان تاشلانغان ياغاچ ـ تاش ۋە قاتتىق ـ قۇرۇق نەرسىلەرنىڭ دەستىدىن چىرايلىق هۆسنىدىن ئايرىلغان باغ، چۈنىلار قاينىغان هاجەتخانا، توپا ـ چاڭنىڭ ئاستىدا قالغان مەنقۇلاتلار ئېچمنى سىيرىيدۇ.

ئەي خەلقىم، مۇشۇ مەئىشەتنىڭ قەدرىگە يەت. باغباراڭلىق هويلىدىكى سۈپىدا سۈيۇقئاش ئىچىشمۇ بەلكىم بىر كۈنلەردە تارىخ، شېرىن چۈش بولۇپ قېلىشى مۇمكىن.

5

تاش شەهەردە تاشتەك قېتىپ ئولتۇرۇپ دوكتورلۇقنى ئاخىرى تاماملىدىم. ئۆزۈمنىڭ ۋە ئاتامنىڭ ئارزۇسى رويابقا چىقىپ، باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ مۇنبىرىدىن ئالىي مەكتەپنىڭ مۇنبىرىگە ئاخىرى دەسسىدىم. دوكتورلۇققا ئېرىشكىنىمدە بۇ ئۇنۇتۇلغا مەن ئەمەس بەلكى ئاتام ۋە ئاپام ئېرىشىشى كېرەكتەك ئويلاپ قالدىم. ئەي قەدىردانلىرىم، دوكتورلۇقۇم هەممىڭلارغا تالىق.

ئۇرۇمچىدە ياشىغان 12 يىل مابەينىدە ۋاقىت بىلەن شەهەردىكى بەرىكەت هەققىدە كۆپ ئويلاندىم، بەرىكەتنىڭ تەمىنى راسا تېتىدىم. ئۇرۇمچىدە تولا كىشى ۋاقىتنىڭ يوقلۇقىدىن، ئىشنىڭ بەك ئالدىراشلىقىدىن، خىزمىتىنىڭ زېرىكىشلىكىدىن، تۇزۇك دەم ئالالمايۋاتقانلىقىدىن، هەتتا ئۇيقۇسىنىڭ قانمايۋاتقانلىقىدىن قاقشايدۇ.

قاراڭ، يېزىدىكى توختاخۇن بىر ئۆمۈر يېرىگە، باغباراڭلىق قورۇسىغا باغلىنىپ ياشايدۇ. بەلكىم ئۇنىڭ 30 كىلومېتىر كېلىدىغان ناهىيە بازىرىغا كىرىپ باققان ۋاقتىمۇ ساناقلىق بولۇشى مۇمكىن. يېزىسىدىن چىقمايلا ئۇ دۇنياغا كېتىپ قالىدىغان كىشىلەر خېلى يېقىنقىچە يېزىلاردا بار ئىدى.

توختاخۇن ئۆيىنى تاشلاپ ناھىيە بازىرىغا كۆچۈپ ئولتىراق بىرەر تىرىكچىلىك قىلاي دېسە، شەھەرگە ماسلىشىدىغان دىت يوق، مۇھىمى يانچۇق قۇرۇق، ئۇنىڭ ئۈستىگە يېشىمۇ بىر يەرگە باردى. شۇڭا توختاخۇن خۇدايىمنىڭ بەرگىنىگە شۈكۈر دەپ ئېتىز - ئېرىقنىڭ جىلۋىسى، ئىككى كالىسى ۋە ئون قوينىڭ نەغمە-ناۋاسىغا جۆر بولۇپ ياشاپ كېتىدۇ. كەتمەننىڭ دەستىسى ئالقىنىغا قادىلىپ تۇرسىمۇ، چىشىنى چىشلەپ باشقىلار قانداق ياشىغان بولسا شۇنداق ياشاپ كېتەلەيدۇ. ئېچىق بېشىدا ئولتۇرغان توختاخۇن ئاچچىق موخۇركىسىنى كۆچەپ شورىغىنىچە: «باشقىلارمۇ مۇشۇنداق ياشاۋاتامدۇ، كەتمەن چاپقانغا بىر كىم ئۆلۈپ قاپتىمۇ؟ خۇدايىم پىشانەمگە كەتمەن چېپىشنى پۈتۈپتىكەن. خۇدايىمنىڭ ماڭمۇ ئېيتقان بىر ياخشى كۈنلىرى باردۇر» دەپ تاتلىق خىياللارغا پاتىدۇ. توختاخۇننىڭ شۇ دەمدىكى خىياللىرى ئېرىقتىكى سۇغا قوشۇلۇپ كۆتۈرۈشلۈك، مۇلايىم قارا تۇپراقنىڭ باغرىغا سىڭىپ كەتتى.

توختاخۇننىڭ ئۆيى كۆۋرۈك بېشىدىكى يوغان سۆگەتنىڭ تۈۋىدە. بۇ ئۆينى شۇ ئەتراپتىكىلەر كۆزىنى يۇمۇپمۇ تاپالايدۇ. چۈنكى توختاخۇن ئۆينى كۆچۈرۈپ يۈرمەيدۇ، كۆچۈرۈشنىڭمۇ ھاجىتى يوق. باشقا كەنتلىك بىرەرسى توختاخۇننىڭ ئۆينى تاپماقچى بولسا، ئۇ ئادەم باشقىلارنىڭ دەپ بەرگىنى بويىچە ئۆستەڭنى ياقلاپ ماڭسا، كۆۋرۈك بېشىدىكى باغجانلىغان قېرى سۆگەت سايە تاشلىغان نەقىشلىك يوغان دەرۋازىلىق قورۇنى تېنىمەيلا تاپالايدۇ. مانا بۇ توختاخۇننىڭ تۇرمۇشى.

شەھەردىكى تۇرمۇش سەھرادىكىگە ئەلۋەتتە ئوخشىمايدۇ. شەھەردە سەھرادىكى توختاخۇننىڭ تۇرمۇشىدەك تۇرغۇنلۇق ۋە ئاددىيلىق مەۋجۇت ئەمەس. شەھەر سېمونتتىن قاتۇرۇلغان سۇنئىي دۇنيا. شەھەرنىڭ بەددىنى قاتتىق تاش بولسىمۇ، لېكىن شەھەرنىڭ قەلبى ۋە شەھەرنىڭ خۇي - پەيلى كۆپ ھالدا شەھەر ھاۋاسىدەك تۇراقسىز كېلىدۇ. چۈنكى شەھەردە كىشىلەر ئۆي ئىجارە ئېلىپ ئولتۇرىدۇ، ياكى ئۆينى سېتىۋېتىپ قولاي يەرگە كۆچۈپ يۈرىدۇ. تەلىيى كېلىپ ئىدارىسى ئەرزان ئۆي بەرگەنلەر، ئەرزان باھالىق ئىجارە ئۆيگە ئېرىشكەنلەر، تىرىشچ - تىرمىشچ بېيىپ، ئۆي ئېلىشقا مادارى يەتكەنلەر بۇنىڭ سىرتىدا. شۇڭا بىر - بىرىنىڭ يىلتىزىدىن شاخلاپ ئاينىۋاتقان دەرەخلەردەك شىددەت بىلەن كېڭىيۋاتقان بۇ قاراڭغۇ سېمونت ئورماندا بىرەرسىنىڭ ئۆينى توختاخۇننىڭ سەھرادىكى ئۆينى تاپقاندەك ئاسانلا ئىزدەپ تاپقىلى بولمايدۇ.

ئۇنىڭ ئۇستىگە شەھەردىكىلەرنىڭ خۇددى ئاشىق بولۇپ قالغانىدەك بەستە - بەستە ئاپتوموبىل سېتىۋېلىشى، يانفونلىشىشى كىشىلەرنى تىنىمسىز چېپىپ يۈرىدىغان، تېخىمۇ ئالدىراش ياشايدىغان، رىزقىنى تەرەپ - تەرەپتىن ئىزدەيدىغان، رىزق ئۈچۈن كاللىسىنى قالتىس ئىشلىتىدىغان قىلىۋەتكەن. بۇنداق ئالدىراشلىقتا كىشىلەر ۋاقىتنى قوغلاپ يېتىشىپ بولالماي ئاۋارە. يېزا - سەھرالاردا بولسا ۋاقىت توپلىق يولدا يېتىۋالغان.

شەھەردىكى بۇنداق ھەرىكەتچانلىق كىشىلەرنىڭ تەپەككۇرىنى تىنىمسىز غىدىقلاپ، شەھەردىكى تىرىكچىلىك ئىمكانىيىتى كېڭەيگەن. يېزىدا يەرگە باغلىنىپ ياشاش دېھقانىنىڭ تەپەككۇرىنى مەلۇم دەرىجىدە تورمۇزلاپ قويغان. ئەلۋەتتە دېھقانىنىڭ تۇرمۇشىدا كەتمەنلا ئەمەس بەلكى يول، قاتناش، ئۇچۇر، تەپەككۇر، ساپا، كىتاب، ھەمىيان دېگەنلەرمۇ ناھايىتى مۇھىم رول ئوينايدۇ. تېما ئېتىبارى بىلەن بۇ يەردە ئۇ ئاممىلارنىڭ دېھقانىنىڭ تۇرمۇشىدىكى بىرلەشمە تەسىرى ۋە تەقدىرى ھەققىدە تەپسىلىي تەلقىن قىلمايمىز.

شەھەردە تولا ئادەم ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدىغان «بەك ئالدىراش» دېگەن ئادەت سۆزى ئەمەلىيەتتە يالغان. تولا كىشى شۇنداق ئالدىراش قىياپەتكە كىرىۋالىدۇ. شۇنداق قىياپەتتە كۆرۈنمىسە باشقىلارنىڭ ئالدىدا ئىناۋەتى چۈشۈپ كېتىدىغاندەك تۇيۇلىدۇ. ئەمما ئۇلارنىڭ مەنۋىيىتىنى ۋاراقلاپ باقسىڭىز، ئۇلارنىڭ قىلىۋاتقان ئىشىنى كۆزەتسىڭىز، قولغا چىققۇدەك تۈزۈك بىر نەرسە يوق.

بىزدە قەلەمكەش ئاتالغان بەزى ئادەملەر بار، ئىككى - ئۈچ تاينى يوق كىتابنى يېزىپ قويغانغا بىر ئۆمۈر ۋالاقلايدۇ. مەن چەت ئەللەردىكى يازغۇچىلارنىڭ ۋە داڭلىق كىشىلەرنىڭ تارىخىنى، ئەسلىمىسىنى كۆپ ئوقۇيمەن. ئۇلار دەستىلىسە بويى بىلەن تەڭ كەلگۈدەك كىتابلارنى يازغان، بۇ كىتابلارنىڭ سانىلا ئەمەس ساپاسىمۇ ئەقىلنى لال قىلىدۇ. بۇ ساھىبقەلەملەر ئېرىشىدىغان دۇنياۋى مۇكاپاتلارغا بىرەر قۇر ئېرىشپ، قەلەمنىڭ ۋە تەپەككۇرنىڭ قەنىتىنى راسا چاققان. لېكىن ئۇلار شۇقەدەر ئاددىي، داۋراڭسىز، تەمكىن ياشايدۇ. ئۇلار شەھەرنىڭ شاۋقۇنىدىن خالىي خىلۋەت كەپسىدە ياشىسىمۇ، شۆھرەت زۆرۈر تېپىلغاندا ئۇلارنى ئىزدەپ بارىدۇ. ئۇلارنىڭ شۆھرىتى ئاشۇ تەمكىنلىكى ۋە ئۆتكۈر پاراستىگە سىڭگەن. ئۇلار تار كەپسىدە ياشىسىمۇ تەپەككۇرى دۇنيانى كېزىدۇ. ئۇلارنىڭ كىتابلىرىدا چاقناپ تۇرغان دۇردانىلەر ئەسرلەرسىرى قەلبلەردە چاقناپ تۇرىدۇ. دېمەك پاراسەتسىز قۇرۇق شۆھرەت پارقىراپ تۇرغان ئاچچىق ئالمىغا ئوخشايدۇ. بىزدىمۇ بۇنداق داۋراڭسىز دانىشلار ئاز ئەمەس. شۇنداق ئويلاپ قالمەن، بىزدە يېزىلىۋاتقان كىتابلاردىن قانچىسى يەنە 30 يىلدىن

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار نامبىرى

كېيىن، 50 يىلدىن كېيىنمۇ قىزغىن ئوقۇلار؟ تەلقىن قىلىنار؟

مەن ئۇرۇمچىدە ياشىغان 12 يىلدا باشقىلارغا سۇنئىي ھىجىيىپ، يالغان سالام قىلىپ، ئاغزىمدا «ئالدىراش» دەپ قويۇپ ئۆزۈمنى گوللاپ ياشىمىدىم. ھەقىقەتەن ئالدىراش بولۇپ كەتكەن ۋاقىتلىرىم بولدى. شۇنداق چاغدا مېنى ئىزدىگەنلەرگە سەل ئالدىراشلىقمىنى، كېيىنچە كۆرۈشۈشنى ئېيتتىم. شۇنداق قىلىپ دوكتورلۇقۇمنى ئوقۇغاچ ئالتە كىتاب ۋە 13 پارچە تەرجىمە كىتابنى قولدىن چىقاردىم.

چوڭلار «ئۇرۇمچىگە بەرىكەت يىغقان شەھەر» دېيىشىدۇ. شەھەردە ياشاپ شۇنى بىلدىمكى، شەھەردىكى بەرىكەت دەل ۋاقىتتىكى بەرىكەتتە ئىكەن. ئەمما بەرىكەتنىڭ قەدىرىگە يەتمەي ياشاۋاتقانلارمۇ تالاي ئىكەن. تولا ئادەمنىڭ قارىماققا ئالدىراش ياشاۋاتقىنى ئۇلارنىڭ ۋاقىتنى چىڭ تۇتقىنى، بەكمۇ ئەھمىيەتلىك ياشاۋاتقىنى ئەمەسكەن. شەھەردە شۇنداق ئادەملەرمۇ بارىكى، «بەرىكەت، رىزق» دېگەن سۆزلەر ئۇلارنىڭ لۇغىتىدە يوق. ئۇلار ۋاقىتنى نېئىمەت دەپ ئەمەس، بەلكى سائەتنىڭ پىرقىراۋاتقان ئىستېلكىسىدىن چىققان شامال دەپ چۈشىنىدۇ.

شائىر ئادىل تۇنىياز «پەيغەمبەر دىيارىدا كېچىلەر» ناملىق كىتابىدىكى «بازاردىكى قەلئە»، «ئۆمۈچۈك، شېئىر ۋە تەپەككۇر قاتلىمى» ۋە «سۈدىكى بېشارەت» قاتارلىق ماقالىلىرىدا ۋاقىتنىڭ ئەھمىيىتىتە بىر خىل تۇيغۇ ئىكەنلىكىنى، شەرق ۋە غەربنىڭ نەزەرىدىكى ۋاقىت ئۇقۇمىنىڭ ئوخشىمايدىغانلىقىنى، بۇ خىل پەرقنى ئېتىقادىنىڭ كەلتۈرۈپ چىقارغانلىقىنى، فىزىكىلىق ۋاقىتنىلا چۈشىنىپ، ۋاقىتنىڭ مەنىۋى قاتلىمىنى چۈشەنمەيدىغانلارنىڭ ماددىغا دۇم چۈشكەن ئىنسان ئىكەنلىكىنى ئۆزگىچە نۇقتىلاردىن شەرھلەيدۇ. ۋاقىتنىڭ تۇيغۇ بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك بولىدىغانلىقىنى ئېينىشتېينمۇ قەيت قىلغان. بىرى نىسپىيلىك نەزەرىيەسى ھەققىدە سورىغاندا ئېينىشتېين مۇنداق دېگەنىكەن: «سەن مەشۇقۇڭ بىلەن پاراڭلاشقاندا بىر سائەت بىر دەقىقەدەك بىلىنىدۇ، قىزىق مەشنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرساڭ بىر دەقىقە بىر سائەتتەك بىلىنىدۇ، مانا بۇ ۋاقىتنىڭ نىسپىيلىكى.»

سىزنى ئالدىراشلىققا غەرق قىلىۋەتكىنى شەھەر ئەمەس، بەلكى ئۆزىڭىز، شۇنداقلا ئۆزىڭىزگە يۈكلىۋالغان ئاتالمىش مۇھىم ئىشلار. بەلكىم مۇھىم دەپ قارىغان ئىشىڭىزغا چېپىۋاتقان شۇ پەيتتە ھەقىقىي مۇھىم ئىش بىر ياقتا بويۇن قىسىپ تۇرغان بولۇشى مۇمكىن.

ۋاقىت چىش پاستىسىغا ئوخشايدۇ. تۇڭەپ قالدى دەپ ئويلىغان پاستا قۇتىسىنى ئوبدانراق سقىسىڭىز يەنە چىقىدۇ. مانا بۇ ۋاقىتنىڭ ئەۋرىشىملىكى.

ئاقىل كىشى خىزمەت، دەم ئېلىش، ئۆي، بارىدى ـ كەلدى، سەيلى ـ ساياھەتنىڭ ھەممىسىگە يېتىشىپ، ۋاقىتنى تەڭشەپ ياشىيالايدۇ. ئاقىل كىشى ۋاقىتنى باشقىلارنىڭ رايى بويىچە تەڭشىمەيدۇ، بەلكى يۈرىكىنىڭ سوقۇشىغا تەڭشەيدۇ. ئاقىل كىشى ۋەزىپىنى تەشكىلدىن ئەمەس بەلكى ۋىجداندىن تاپشۇرۇۋالىدۇ. ئەگەر ۋاقىتمىزنى چاقىپەلەكتەك ھەرياندىن سوققان شامالىلارغا تۆتۈپ بەرسەك، پۇشايمان ياشلىرى ئۇچ تەك ئاقارغان ساقىلمىزنى ھۆلىدىمەي قالمايدۇ.

ۋاقىتنىڭ بەرىكىتى ھەققىدە توختالغىنىمدا ئابدۇرېھىم ئۆتكۈرنىڭ نادامىتى ئېسىمگە كېلىدۇ. شۇ زات ھاياتىنىڭ ئاخىرىدا شۇنداق دەپتىكەن: «ئۆمرۈمنىڭ ئۇچتىن ئىككى قىسمى ئۇلپەتچىلىك ئۈچۈن سەرپ بولدى دەپ ئويلايمەن. ئاشۇ ۋاقىتلارنى تېجىيەلىگەن بولسام ئالتە تولۇق ئۆمۈر ئەسلىمەمنى يېزىپ پۈتكۈزەلىگەن بولاتتىم.» مەن مۇشۇ قۇرلارنى دەسلەپ ئوقۇغاندا يۈرىكىم خىلىغچە ئېچىشقاندى.

بىزدە ئالتە تولۇق ئەسلىمە يازغانلار يوق. ئەسلىمىدىن سەيپىدىن ئەزىزىنىڭ «ئۆمۈر داستانى»، بۇرھان شەھىدىنىڭ «شىنجاڭنىڭ 50 يىلى»، سەئىدۇللا سەيپۇللايېفنىڭ «مەن شاھىت بولغان ئىشلار»، سوپاخۇن سۇۋۇرۇفنىڭ «مەن كەچكەن كېچىكلەر»، ماھنۇر قاسىمنىڭ «ئەخمەت ئەپەندىمنى ئەسلەيمەن»، غازى ئەھمەدنىڭ «ھاياتىمدىكى رەڭدار سۈرەتلەر» قاتارلىقلارنى ساناشقا بولىدۇ. ئابدۇرېھىم ئۆتكۈرنىڭ بۇ گېپىدىن بۇ زاتنىڭ تولا قازاندا قاينىغانلىقى، تالاي ئىشنىڭ شاھىتى بولغانلىقى چىقىپ تۇرىدۇ. چوڭلاردىنمۇ ئابدۇرېھىم ئۆتكۈرنىڭ بەك جىق ئىشلارنى كۆرگەن ئادەم ئىكەنلىكىنى جىق ئاڭلىدىم. مانا شۇ تارىخ ئىككى مېتىر كېپەنگە ئورىلىپ تارىخ لازىم بولمايدىغان يەرگە كەتتى. ئاقساقاللارنىڭ تارىخى قارا ساقاللارغا لازىم بولىدۇ. شەھەردە دانىشلارنىڭ زېھنى ۋە ۋاقىتنى خورىتىۋېتىدىغان ئادەمچىلىكنىڭ تۈرى بەك كۆپ. بىر قارىسا ھەممە ئىشمىز داستىخانغا باغلىنىپ كەتكەندەك بىلىنىدۇ. داستىخان بولمىسا بولمايدۇ، لېكىن داستىخان كەلسە ـ كەلمەس سېلىنسا، داستىخان بىئەتىۋار بىر پارچە لاتىغا ئوخشاپ قالىدۇ. مەن ئەقىدە ۋە رىشتىنىڭ ئۈستىگە سېلىنغان پاكىز داستىخانىنى يوققا چىقارماقچى ئەمەس.

شەھەر بىزنى ئالدىراش قىلىۋەتتى دەپ ئاغرىنساق بولمايدۇ. شەھەردە نېمە گۈناھ؟ شەھەرنى ئىنسان ئۆرە قىلغان، زېمىندىن ئۇنۇپ چىقمىغان. ھەرقانچە قاقشىسىڭىزمۇ تاشنىڭ ئاڭلار قۇلىقى يوق. ئەمدىكى گەپ، سالامغىمۇ ئېرىنىپ قەستەن ئالدىراش بولۇۋالمىسىز ياكى ھەقىقىي مەنىلىك ياشامسىز، تەڭشەك ئىختىيارىڭىزدا. شەھەر قاتتىق بولسىمۇ، تۇيغۇلار قېتىپ كەتمىسۇن.